

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

 Юлія ДЕМИДОВА

«15» грудня 2023 року

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Дошкільна освіта»

Липовської Яни Вікторівни
Науковий керівник:

Крутій Катерина Леонідівна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри дошкільної освіти
Рецензент:

Зданевич Лариса Володимирівна,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
психології та фахових методик,
доктор педагогічних наук, професор
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою відмінно

Секретар ЕК

« 16 » січня 2024 року

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	9
1.1 Особливості соціально-емоційної освіти дітей дошкільного віку.....	9
1.2 Педагогічні умови соціально-емоційної освіти дітей у закладі дошкільної освіти.....	23
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	41
2.1 Діагностика рівнів сформованості соціально-емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	41
2.2 Педагогічні умови ефективної реалізації соціально-емоційної освіти.....	51
Висновки до розділу 2.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. З моменту народження і до моменту, коли дитина готується йти до школи, вона проходить складний період, в процесі якого засвоює певні правила соціальної поведінки, виробляє власну емоційну картину світу, тобто засвоює досвід людського спілкування, що продукувався століттями. На думку багатьох учених, саме дошкільний вік є періодом початкового становлення особистості, в якому закладається підґрунтя вихованості, розвиваються моральні уявлення, почуття, звички.

Багато науковців, педагогів та психологів визначають дошкільний вік як первинну ланку соціалізації особистості. Під час якої вона вчиться розпізнавати власні емоції та почуття, розвиває вміння будувати відносини з однолітками та дорослими, адаптуватися до різних умов середовища.

Соціально-емоційна компетентність дітей дошкільного віку є важливою частиною їхнього розвитку. Період дошкільного дитинства є найбільш чутливим періодом для формування основних навичок соціальної взаємодії та емоційної регуляції. Здатність дітей ефективно спілкуватися з іншими, розуміти та виражати свої емоції є важливими вміннями, які вони використовують упродовж усього життя.

Соціально-емоційна компетентність є досить новим напрямом у сфері гуманітарних наук. Вперше дефініцію «Емоційний інтелект» було сформовано у 1990 році двома психологами – Пітером Саловеєм, професором Єльського університету та Джоном Маєром, професором Нью-Гепширського університету [6, с. 17].

Проте над питанням про емоційний інтелект працювали й інші психологи. Так, Едвард Торндайк вперше ввів таке поняття як «соціальний інтелект», що визначається в умінні керувати своїми емоціями та вміти ладнати з іншими людьми. Пізніше Девід Векслер висунув таке припущення, що емоційні компоненти інтелекту мають вплив на успіх в житті людини. Видатний психолог Абрахам Маслоу у своїх працях описував, як люди можуть підвищувати емоційну силу. Також важливий внесок зробили такі науковці,

як-от: Говард Гарднер, Уейн Пейн, Рувен Бар-Он. Після того, як Пітер Саловей і Джон Маєр визначили, що таке емоційний інтелект, Деніел Гоулман описав основу емоційного інтелекту, надав практичні поради та описував реальний досвід людей. Джон Готтман та Джоан Деклер, здійснивши лабораторні дослідження, описали як можна розвивати емоційний інтелект у дітей [6, с. 18].

Науковці визначають такі основні моделі емоційного інтелекту: модель емоційно-інтелектуальних здібностей Дж. Маєра, П. Саловея, Д. Карузо; модель емоційної компетентності Д. Гоулмана; некогнітивна модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она [6; 7].

Донедавна вважали, що одним з показником успішної людини є високий рівень IQ. Проте емоційний інтелект стає важливішим у певних сферах життя і бере гору над розумовими здібностями людини [7, с. 7].

Емоційний інтелект дітей дошкільного віку є важливою складовою їх загального розвитку. Емоційний інтелект - це здатність розпізнавати, розуміти і керувати власними емоціями та емоціями інших людей.

Соціально-емоційна компетентність дітей дошкільного віку є важливою частиною їхнього розвитку. Період дошкільного дитинства є найбільш чутливим періодом для формування основних навичок соціальної взаємодії та емоційної регуляції. Здатність дітей ефективно спілкуватися з іншими, розуміти та виражати свої емоції є важливими вміннями, які вони використовують протягом усього життя.

Формування соціально-емоційної компетентності в дітей дошкільного віку є досить актуальним для освіти та психічного здоров'я, що охоплює самовираження дітей, їхній досвід, здатність встановлювати позитивні та корисні стосунки з іншими дітьми та дорослими, вміти управляти емоціями [17, с. 24].

У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти України та є цілісним процесом який спрямований на забезпечення

всестороннього розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатки, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних та фізичних особливостей культурних потреб, а також формування у дитини моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду [11].

У Базовому компоненті дошкільної освіти подані освітні напрями, які визначають зміст роботи закладу дошкільної освіти та компетентності, що сформуються у дітей дошкільного віку. Таким чином, освітній напрям «Дитина в соціумі» формує у дошкільника соціально-громадянську компетентність. Яка включає в себе такі навички: прояв особистісних якостей, соціальних почуттів; ідентифікує себе та діє відповідно до соціальної ролі; демонструє елементарні навички емоційної саморегуляції; виражає почуття за допомогою слів, міміки, жестів; пояснює причину своїх емоцій, усвідомлює, що інші люди переживають різні емоційні стани; уміє порозумітися та домовитися з іншими в конфліктних ситуація [1].

Важливо також зазначити, що формування соціально-емоційної компетентності в дітей дошкільного віку в Україні, у період війни ця проблема постає досить гостро. Багато дітей втратили свої домівки, своїх близьких і рідних, своїх тварин, повинні адаптуватися до нових умов та вміти будувати нові відносини з однолітками та дорослими.

Більшість закордонних організацій та благодійних фондів проводять велику роботу, щоб допомогти дітям знизити рівень емоційної напруги, допомогти адаптуватися до нового середовища та розвивати рівень соціальних навичок.

Проте у закладах дошкільної освіти немає програм соціально-емоційної освіти, яка має полягати на тому, що діти будуть вчитися виявляти і визначати свої почуття та емоції, вміти будувати взаємовідносини з однолітками та дорослими, а педагоги у співпраці з батьками будуть допомагати їм у цьому та скеровувати їхні дії.

Виокремлені суперечності визначили проблему дослідження, яка полягає у відсутності наукового знання про педагогічні умови, що сприяють

сформованості соціально-емоційної освіти дітей старшого дошкільного віку. Ґрунтуючись на актуальності та недостатній розробці теоретичного та практичного аспектів означеної проблеми, було обрано тему дослідження: **«Педагогічні умови соціально-емоційної освіти дітей старшого дошкільного віку».**

Об'єкт дослідження: соціально-емоційна освіта дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження полягає теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування соціально-емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження сформульовано його **завдання:**

- з'ясувати особливості формування соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності в дітей старшого дошкільного віку;
- визначити рівень сформованості соціально-емоційної компетентності в дітей старшого дошкільного віку;
- реалізувати та перевірити ефективність реалізації педагогічних умов формування соціально-емоційної компетентності.

Теоретичні основи дослідження: визначають такі основні моделі емоційного інтелекту: модель емоційно-інтелектуальних здібностей Дж. Маєра, П. Саловея, Д. Карузо; модель емоційної компетентності Д. Гоулмана; некогнітивна модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она. А також над цим питанням працювали такі науковці, як: А. Маслоу, Г. Гарднер, Г. Крайг, Д. Векслер, Дж. Готтман, Дж. Деклер, Е. Торндайк, У. Пейн.

Методи дослідження використовувалися такі: аналіз, систематизація і узагальнення науково-педагогічних джерел, спостереження, педагогічний

експеримент, психодіагностичний метод (анкети, бесіди), кількісний і якісний аналіз одержаних результатів.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота виконувалася на базі Вінницької міської благодійної організації «Благодійний заклад – Центр естетичного виховання дітей».

Дослідження проблеми проводилося з 2022 р. по 2023 р. і складалося з таких етапів.

На першому етапі – інформаційно-пошуковому - вивчалася теоретична і методична література по проблемі дослідження в загальній і спеціальній педагогіці, психології, а також державні документи; розроблявся методологічний апарат. Здійснювалися пошук і вибір емпіричної бази дослідження.

На другому етапі – формувальному – здійснювався добір діагностичних методик для проведення діагностичного експерименту, спрямованого на визначення рівня сформованості соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

На третьому етапі – аналітичному – проводилися обробка й аналіз даних контрольного етапу діагностичного експерименту і їх інтерпретація, теоретичне узагальнення результатів експериментальної роботи, формулювання висновків і оформлення тексту роботи.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому що, схарактеризовано особливості соціально-емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку; обґрунтовано педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності у закладі дошкільної освіти; практично визначено рівень сформованості соціально-емоційної компетентності та розроблено засоби формування соціально-емоційної компетентності у закладах дошкільної освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні діагностичного інструментарію, критеріїв, показників і рівневих характеристик сформованості соціально-емоційної компетентності у дітей

старшого дошкільного віку; розробленні етапів формування позитивного ставлення і обґрунтуванні педагогічних умов, що сприяють ефективності цього процесу.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Зміст дослідження викладено на 84 сторінках, з них 68 – основного тексту. В тексті містяться 4 рисунки, 7 таблиць. Список використаних джерел містить 41 найменувань. У роботі представлено 4 додатки, які розміщено на 11 сторінках.

До змісту кваліфікаційної роботи опубліковано тези:

1. Липовська Я. В. Педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

2. Липовська Я. В. Особливості формування соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: матеріали III Міжнародної наукової конференції/ Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. С. 424-427.*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Особливості соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку

Дошкільний вік є ключовим періодом в розвитку, коли набуваються та відточуються навички, необхідні для подальшого успіху в навчанні та соціальному житті. Тому, шкільні психологи та педагоги зосереджують свою увагу на цьому періоді, щоб створювати програми для підвищення соціально-емоційної компетентності дітей [10, с. 35].

Для початку, визначимо дефініції «компетенція» та «компетентність». Часто ці два визначення називають синонімами. Так, М. Леонтьян зазначає, що: «компетенція – це певна сфера, коло діяльності, наперед визначена система питань щодо яких особистість повинна бути ознайомлена, щоб володіти певними знаннями, уміннями, навичками. Компетентність – якість особистості, її певне надбання, яке ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних завданнях і проявляється в критичний момент для того, щоб приймати рішення» [20, с. 74]. На думку К. Крутій, якість сучасної дошкільної освіти пов'язано із формуванням ключових компетенцій як сукупності або універсальної системи знань, умінь, навичок, здатностей, що ввійшла в особистісний досвід, забезпечуючи якість або успіх у діяльності під час вирішення тих або інших життєвих проблем. «Компетенція дитини дошкільного віку – це її особистісне надбання. Найбільш успішне формування компетенцій може відбуватися тільки в особистісно-орієнтованому освітньому процесі» [19, с. 27]. Формування компетенцій відбувається засобами змісту дошкільної освіти. «Розгортання змісту дошкільної освіти навколо ключових компетенцій, їхнє включення в зміст освітнього процесу – це і є шлях переходу від знеособлених, відчужених від дітей знань, які пропонує дорослий, до особистісних змістів, тобто ціннісного ставлення до

інформації. Як результат – у дитини розвиваються здатності й з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до соціальних» [19, с. 28]. Цим визначенням компетентності ми будемо послуговуватися в нашому дослідженні.

Дефініції «соціальна компетентність» та «емоційна компетентність» пов'язані між собою, оскільки соціальні взаємодії зазвичай охоплюють емоції, для того щоб успішно взаємодіяти з оточуючими людьми. Отже, соціально-емоційна компетентність вимагає навичок, які сприяють розпізнаванню та регулюванню емоцій, емпатії до інших, вирішенню проблем і позитивної соціальної взаємодії [38, с. 514].

Компетенції, які є складниками соціально-емоційної компетентності, дослідниками було згруповано в модель, яка має назву Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning (CASEL) [41]. Отже, у моделі CASEL існує п'ять базових компетенцій: самосвідомість, самоконтроль, соціальна поінформованість, навички взаємовідносин та відповідальне прийняття рішень. Автори моделі запропонували характеристики кожній базовій компетенції.

Так, *самосвідомість* поєднує ряд компетенцій, які дозволяють розпізнавати свої емоції, думки та цінності, що впливають на поведінку, а також точну оцінку своїх сильних сторін та обмежень, таких як вираження емоцій, ідентифікація емоцій тощо. *Самоконтроль* дозволяє успішно регулювати свої думки, емоції та поведінку в різних ситуаціях і поєднує такі компетенції, як саморегуляція, відстрочка задоволення та стримуючий контроль. *Соціальна поінформованість* є здатністю розуміти різні точки зору, співпереживати іншим і розуміти соціальні та етичні норми поведінки, поєднуючи такі компетенції, як співчуття, прийняття однолітків та повага до інших (Collaborative for Academic Social and Emotional Learning [41]). *Навички взаємовідносин* об'єднують низку компетенцій, які дозволяють встановлювати та підтримувати здорові та позитивні відносини, такі як соціальна компетентність, соціальна взаємодія та соціальна співпраця. Насамкінець,

відповідальне прийняття рішень охоплює здатність робити конструктивний і позитивний вибір щодо особистої поведінки та соціальних взаємодій на основі етичних та соціальних норм, таких як навички вирішення проблем, оптимізм і цілеспрямованість [41].

Соціально-емоційна компетентність формується з раннього віку за допомогою так званого процесу соціалізації емоцій, тобто за допомогою моделювання, спостереження та спілкування про емоції зі значущими дорослими. Важливою умовою формування соціально-емоційної компетентності є забезпечення участі дітей старшого дошкільного віку у взаємодії, у якій вони можуть практикувати свої вміння та навички, вчитися розпізнавати та проявляти емоції. На думку Р. McCabe та його колег, діти, які досягли успіху в міжособистісному спілкуванні, з більшою ймовірністю будуть запрошені до майбутніх ігор з ровесниками, тоді як діти, які допускають соціальні помилки, швидше за все, не будуть залучені [38, с. 514].

Формування соціально-емоційної компетентності в дітей змінюється залежно від їхнього віку та етапу розвитку, а також відповідно до соціокультурних очікувань, цінностей і норм їхньої родини та спільноти. Оскільки вираження емоцій різняться в різних культурах, а різні групи використовують різний репертуар стратегій для вирішення конфліктів, соціальна та емоційна компетентність дітей передусім передбачає адаптацію до способів дій певної соціальної групи.

Формування соціально-емоційної компетентності дітей також залежить від їхнього темпераменту або типового способу підходу до світу та реагування на нього, і навчитися керувати емоціями для одних може бути більш складним завданням, ніж для інших. Діти, які схильні до негативних емоцій (смуток, страх, гнів і розчарування) або мають імпульсивний темперамент, частіше відчувають труднощі з емоціями та соціальною поведінкою, а також більш складно навчатися регулювати свої емоції, тоді як діти з легкістю, більшою готовністю люди зі спокійним темпераментом матимуть менше труднощів і, швидше за все, продемонструють соціально-емоційну компетентність. Діти

також піддаються більшому ризику виникнення труднощів, коли вони ростуть у сім'ях і спільнотах, які характеризуються стресом, конфліктами чи негативними емоціями, і коли дітям не вистачає підтримки для емоційного вираження.

Соціальна взаємодія та формування міжособистісних відносин відбуваються в контексті розвитку соціальних навичок. Діти навчаються ділитися, співпрацювати та вирішувати конфлікти. Також важливо враховувати, що в цьому віці формується внутрішній світ дитини, її ставлення до себе та інших [6, с. 174].

Зростаюче міжнародне визнання важливості соціально-емоційної компетентності призвело до закликів зрозуміти поширеність і розвиток такої компетентності у маленьких дітей. Однак соціально-емоційна компетентність є багатограним поняттям, і тому його важко відстежити [6, с. 34].

Стосунки з однолітками часто визначаються соціальними навичками індивіда, а якість стосунків є результатом того, як люди взаємодіють один з одним. Таким чином, соціальна компетентність часто є результатом ефективних соціальних навичок. Взаємодія дітей з однолітками впливає на майбутній розвиток соціальних навичок, вони збільшують чи зменшують можливість для подальшої взаємодії [36].

Важливою умовою сформованості соціально-емоційної компетентності це забезпечення участі дітей у взаємодії. Де вони можуть практикувати свої вміння та навички, вчитися розпізнавати та проявляти емоції. Діти, які досягли успіху в міжособистісному спілкуванні, з більшою ймовірністю будуть запрошені до майбутніх ігор з ровесниками, тоді як діти, які допускають соціальні помилки, швидше за все, будуть відкинуті [36].

Соціальна взаємодія та формування міжособистісних відносин відбуваються в контексті розвитку соціальних навичок. Діти навчаються ділитися, співпрацювати та вирішувати конфлікти. Також важливо враховувати, що в цьому віці формується внутрішній світ дитини, її ставлення до себе та інших [32, с. 218].

Соціально-емоційна компетентність має вирішальне значення для здатності дітей взаємодіяти та будувати стосунки з іншими. Як зазначала Каролін Саарні: «Діти можуть емоційно реагувати на певні події, але водночас вони вміють застосовувати свої знання про емоції та їх вираження у взаєминах з іншими» [36, с. 323].

Інтенсивний розвиток особистості дошкільника визначає глибокі зміни у його емоційній сфері. Якщо у ранньому віці емоції зумовлювались безпосередньо оточуючими впливами, то у дошкільника вони починають опосередковуватись його ставленням до тих чи інших явищ. Внаслідок появи опосередкованості емоцій, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими. Діти дошкільного віку виявляють здатність стримувати небажані емоції, скеровувати їх відповідно до вимог дорослих та до засвоєних норм поведінки [15, с. 218-219]. Поступово почуття стають більш раціональними, підпорядковуються мисленню, коли дитина засвоює норми моралі і співвідносить із ними свої вчинки. Дитина дошкільного віку орієнтується на «добре» і «погано», «можна» і «не можна», все частіше «хочу» поступається «потрібно» [30, с. 45].

Емоції мають вирішальне значення для всіх видів когнітивної та соціальної діяльності та поведінки, а емоційні навички допомагають дітям досягати цілей, долати труднощі та ефективно брати участь у соціальних групах і середовищах. Знання емоцій або емоційна грамотність дозволяє дітям ідентифікувати, виражати та розуміти власні почуття та почуття інших, тоді як емоційна регуляція передбачає контроль над тим, які емоції переживаються, а також коли і як вони переживаються та виражаються.

Емоційно компетентні діти демонструють прийняті в культурі способи вираження емоцій, які можуть включати маскування або мінімізацію емоцій або заміну одних емоцій іншими. Вони можуть визначити корисні емоції та зберегти, підсилити або посилити їх, одночасно стримуючи менш продуктивні емоції та негативну поведінку, яка з них випливає, за допомогою таких стратегій, як пошук підтримки, переосмислення проблем, переосмислення

ситуацій, вирішення проблем, дистанціювання або відволікання. Діти також можуть використовувати емоції в конструктивних цілях, наприклад, використовувати енергію, яка приходить із гнівом, для самоствердження в позитивному ключі.

Соціальна компетентність передбачає використання ряду складних навичок для формування та позитивного управління соціальними стосунками та взаємодією з іншими. Хоча ці навички відрізнятимуться залежно від особливостей домашньої культури дітей, наприклад, щодо таких форм поведінки, як самоствердження, незалежність і участь у групі, соціально компетентні діти здатні залучати, підтримувати та викликати позитивні реакції в інших людей. Вони здатні співпрацювати та співпрацювати під час гри та діяльності, володіючи такими навичками, як внесення пропозицій щодо гри та компліментів, а також навичками обміну інформацією, чергування та ведення переговорів. Соціально компетентні діти також здатні вирішувати соціальні проблеми та керувати конфліктами завдяки здатності розуміти соціальні ситуації, сприймати погляди інших людей і розглядати альтернативні рішення.

Варто зауважити, що при переході від раннього до дошкільного віку відбувається зміна змісту емоцій. На всіх етапах дошкільного періоду відбувається покращення емоційного контролю та розвиток навичок вираження емоцій. Діти навчаються висловлювати свої почуття, користуючись емоційною експресією як засобом спілкування [20, с. 54].

Соціально-емоційна компетентність має вирішальне значення для здатності дітей взаємодіяти та будувати стосунки з іншими. Соціально-емоційна компетентність у старших дошкільників формується та виявляється у багатьох аспектах:

1. *Індивідуальність емоцій*: старші дошкільники вже виявляють більше індивідуальності в їхньому прояві емоцій. Вони можуть бути більш чітко визначеними і реактивними на різні ситуації

2. *Розпізнавання та назва емоцій*: старші дошкільники зазвичай вже можуть визначати та називати власні емоції. Вони можуть виражати свої почуття словесно та виявляти свідомість своїх емоцій.

3. *Співпереживання*: діти цього віку можуть бути вже більш чутливими до емоцій інших людей. Вони можуть проявляти співпереживання та спроби допомогти, коли вони бачать, що інші переживають труднощі.

4. *Формування соціальних навичок*: емоційна сфера є важливим компонентом соціального розвитку. Діти вивчають, як взаємодіяти з іншими, вирішувати конфлікти та виражати свої емоції відповідно до соціальних норм.

5. *Розвиток самооцінки та самосвідомості*: старші дошкільники починають розвивати свідомість про себе та своє місце у світі. Вони можуть виявляти емоції, пов'язані з їхніми власними досягненнями чи невдачами.

6. *Стрес та адаптація до змін*: деякі старші дошкільники можуть виявляти стрес у відповідь на зміни в їхньому оточенні, наприклад, нове середовище закладу дошкільної освіти чи зміна в родинному складі [3; 4].

Загалом, формування соціально-емоційної компетентності у старших дошкільників грає ключову роль у їхньому загальному розвитку. Підтримка та врахування їхніх емоцій допомагає створити позитивне емоційне середовище, яке сприяє оптимальному навчанню та розвитку.

Протягом дошкільного періоду виникає низка соціально-емоційних етапів, які потрібно враховувати при складанні навчальних програм. Наприклад, важливим етапом у дошкільному віці є самосвідомість, яка відображається у підвищеній здатності розуміти інших [36]. Діти стають більш здатними регулювати те, що вони відчують, тим самим контролюють свої емоції. У дошкільників також розвивається посилене сприйняття перспективи, тобто здатність розуміти інших і співчувати їм [38]. Крім того, поява емоцій гордості, сорому та провини спонукає дитину до змін, щоб у майбутньому вона була менш вразливою до цих почуттів.

Як казала, Марія Монтесорі: «Виховання повинно бути спрямоване не лише на розвиток інтелекту, але й на виховання соціальних та емоційних компетентностей. Так, ми формуємо гармонійну особистість [10, с. 78]»

Діти старшого дошкільного віку починають дедалі краще виражати власні емоції відповідно до ситуації та оточення. Вони розвивають свою здатність розуміти емоції інших людей, вираз обличчя та тон голосу інших людей. Також вони починають проявляти цікавість до емоцій та поведінки інших, та причини їх появи [36].

Стимування дитиною емоцій набуває характеру їх інтеріоризації (згортання зовнішніх проявів). Водночас, дорослий повинен серйозно поставитись до випадків, коли дошкільнику не вдається стримати свої емоції, не ставити при цьому непосильних вимог перед дитиною. Такі імпульсивні емоції свідчать, як правило, про тілесне (органічне) неблагополуччя дитини (погане самопочуття, біль, голод, спрагу тощо), яке слід негайно усунути [13, с. 178].

Важливим новим фактом емоційної сфери дитини дошкільного віку стає переживання з приводу можливої реакції дорослих на її дії та вчинки. Таким чином, емоції дошкільника охоплюються у внутрішні механізми забезпечення супідрядності мотивів як важливий їх компонент [15, с. 220].

Суттєво змінюються і зовнішні прояви почуттів дошкільників, які поступово освоюють експресивні форми вираження емоцій – інтонацію, міміку, пантоміміку, жести, пози, рухи, інтонації, усмішки, погляди, оволодівають умінням стримувати бурхливі, різкі емоційні форми вираження. Оволодіння цими виразними засобами, крім того, допомагає дитині дошкільного віку глибше усвідомити переживання іншого і засвоїти «мову» почуттів, прийняту у суспільстві. Дошкільнята вже настільки опановують вираження емоцій, що показувана експресія тієї чи іншої емоції зовсім не означає її переживання. У дошкільників з'являється очікування (передбачення) тих чи інших емоцій, що впливає на мотивацію їхньої поведінки й діяльності, вносячи корективи в їхні плани [15, с. 223].

Як зазначав Д. Гоулман: «Щоб виявляти здатність та добре будувати міжособистісні стосунки, малюки повинні спочатку освоїти ази самоконтролю, а саме здатність зменшувати власний гнів і страждання, свої пориви та збудження – навіть якщо це дається нелегко. Налаштованість на інших вимагає внутрішнього спокою. Приблизно в той самий період виявляються певні ознаки здатності керувати власними емоціями: діти можуть почекати на щось і при цьому не плакати; щоб домогтися свого, вони починають сперечатися або просити, замість того щоб застосувати грубу силу» [7, с. 206].

Також він звертав увагу на важливість вміння володіти собою та емпатією. Зазначаючи, що це є фундаментом для розвитку інших навичок роботи з людьми, до яких належать соціальна компетентність. Без цих навичок людині буде важко жити в суспільстві та вона постійно буде страждати від міжособистісних непорозумінь. Відсутність вміння володіти собою та емпатією може стати причиною, що високоінтелектуальні люди можуть бути нездатні до налагодження взаємин з іншими, та можуть здатися зарозумілими, нестерпними або просто бездушними [7, с. 207].

У сучасній літературі виділяють два основні фактори, що впливають на емоційний розвиток дитини: безпосередній вплив генетично закладених програм розвитку та взаємодія дитини з світом дорослих [10, с. 250]. Генетичні фактори визначають певні аспекти емоційного розвитку дитини. Успадковані гени можуть впливати на те, як швидко розвиваються різні аспекти емоційного сприйняття та реагування. Наприклад, деякі діти можуть мати більш виражені тенденції до певних емоцій або схильності до конкретних реакцій, що можуть мати генетичну основу.

Тоді як сприйняття та моделювання емоцій дорослими членами родини, вихователями, та іншими дітьми грає визначну роль у формуванні емоційного фону дитини. Соціальні взаємодії та навіть структура сім'ї можуть впливати на те, як дитина розуміє, виражає та реагує на емоції. Так в процесі спілкування з дорослими відбувається наслідування та зараження дитини

емоціям дорослого, за умови того, що дорослий задовольняє фізіологічні та пізнавальні потреби дитини [32].

Сімейне виховання має величезне значення для дітей дошкільного віку, оскільки цей період визначає основи їхньої особистості, соціальної адаптації та навчання.

Сім'я є основою для відчуття стабільності та безпеки для малюка. Щоденна рутинна та турбота з боку батьків формують у дитини відчуття комфорту та надійності.

Батьки впливають на формування соціально-емоційної компетентності дитини, надаючи їй підтримку та любов. Емоційна безпека допомагає дитині виявляти свої почуття, розвивати емпатію та виробляти позитивні міжособистісні відносини.

В сімейному середовищі дитина отримує можливість взаємодіяти з батьками та іншими членами родини, що сприяє розвитку мовлення та соціальних навичок.

Сімейне виховання є основною ланкою в загальному формуванні особистості дитини. Взаємодія з батьками та іншими членами родини впливає на всебічний розвиток малюка та його готовність до подальших етапів життя.

Аналізуючи дослідження авторки О. Передій, можна визначити, що вона підкреслює важливість сімейного оточення для формування соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку. Згідно з результатами дослідження групи вчених, діти, які виростають в повних сім'ях, мають сприятливішу емоційно-особистісну картину, порівняно з однолітками з неповних сімей [28, с. 190-191].

Авторка вказує, що наявність батька і матері в родині є важливою передумовою нормального емоційного і соціального розвитку дитини. Вона також підкреслює важливість позитивної психологічної атмосфери в родині, де дитина виростає в атмосфері взаємної поваги і довіри [28, с. 192-193].

Зазначається також, що родинні умови, де є алкоголізм, наркоманія, конфліктність та початковий рівень педагогічної культури, можуть впливати

негативно на розвиток дитини, навіть при наявності матеріального достатку [28, с. 193]. Зроблені висновки підкреслюють важливість сімейного середовища для формування соціально-емоційної компетентності дошкільників.

Варто зауважити, що врахування цих двох аспектів дозволяє отримати більш повний образ того, як формується емоційний світ дитини дошкільного віку і як його можна оптимально підтримувати в процесі виховання та розвитку [33, с. 216].

Формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці є складним та важливим аспектом формування особистості дитини. Цей період визначається інтенсивними змінами у взаємодії дитини з оточуючими та власним емоційним станом. Наукові дослідження свідчать, що соціальні та емоційні навички, сформовані в дошкільному віці, мають значущий вплив на подальший успіх у навчанні та соціальному житті [10, с. 120].

У дошкільному віці дитина активно вивчає соціальний світ навколо себе через взаємодію з іншими дітьми та дорослими. Спілкування та гра є ключовими засобами, за допомогою яких малюк вчиться розуміти емоції інших, виражати свої власні почуття та встановлювати дружбу [8]. Важливою складовою соціально-емоційної компетентності є розвиток емпатії, яка дозволяє дитині відчувати та розуміти емоційний стан інших [10].

Однією з ключових задач виховання в дошкільному закладі є створення емоційно підтримуючого середовища, де дитина може вільно виражати свої емоції, вчиться вирішувати конфлікти та будувати позитивні стосунки. Здатність до саморегуляції емоцій є важливою навичкою, яку дитина отримує в процесі взаємодії з оточенням. Вона дозволяє адаптуватися до різних ситуацій, вчитися налагоджувати стосунки та керувати власною поведінкою [33, с. 156].

Формування соціально-емоційної компетентності включає в себе ігрові та навчальні активності, які сприяють розвитку комунікативних та емоційних навичок [8]. Здатність до спілкування, емоційна гнучкість та розуміння

власних почуттів є важливими аспектами готовності дитини до навчання та життя у суспільстві [10]. Таким чином, формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці є фундаментальним етапом формування особистості, який визначає подальші успіхи та адаптацію дитини у суспільстві.

Формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці є важливою складовою розвитку дитини, оскільки саме на цьому етапі формуються основні соціальні та емоційні навички. Специфіка цього виду освіти полягає у тому, що вона спрямована на гармонійний розвиток як соціальної, так і емоційної сфер дитини [34].

Соціально-емоційна компетентність включає в себе вміння дітей взаємодіяти з іншими, вирішувати конфлікти, сприяє розвитку емпатії та саморегуляції емоцій. Однією з основних концепцій соціально-емоційної компетентності є підхід, який акцентує увагу на важливості врахування індивідуальних різниць у розвитку дітей. Вчені, такі як Дж. Баумен та М. Ейнсворт, вважають, що формування соціально-емоційної компетентності має бути індивідуалізованою та адаптованою до потреб кожної конкретної дитини [18, с. 390-391].

Ще однією важливим аспектом у формуванні соціально-емоційної компетентності є роль вихователів і батьків. Емоційна атмосфера вдома та в дошкільному закладі має значущий вплив на розвиток дитини. Деякі вчені, наприклад, Дж. Готман та Х. Райт, акцентують на важливості створення емоційно безпечного середовища для дітей [6, с. 56].

Отже, формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці виступає як ключовий фактор у побудові всебічного розвитку особистості дитини. Вчені розглядають цю освіту як систему, в якій важливо враховувати індивідуальні особливості дитини, створювати сприятливе емоційне середовище та використовувати спеціальні методи та програми для розвитку соціальних та емоційних навичок.

Формування соціально-емоційної компетентності також є невід'ємною частиною Базового компонента дошкільної освіти та відіграє ключову роль у

повноцінному розвитку дитини. Розгляд цього напрямку в контексті Базового компонента дозволяє визначити його цілі та завдання, що спрямовані на створення сприятливого соціально-емоційного середовища для малюків [35, с. 411].

Одним із головних аспектів формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці визначається розвиток соціальних навичок дітей. Базовий компонент передбачає формування у дітей вмінь взаємодіяти з оточуючими, розуміти емоції інших, а також вирішувати конфлікти [1]. Програми, які формують соціально-емоційну компетентність повинні враховувати ці завдання та ставити собі за мету створення позитивного соціального клімату в групі та розвиток соціальної компетентності [1].

Ще одним важливим аспектом є створення умов для емоційного розвитку дітей. Базовий компонент покликаний забезпечити стійку підтримку емоційного благополуччя дітей, сприяючи виявленню та вираженню їхніх емоцій [1].

Важливим аспектом є також створення позитивного психосоціального середовища, яке сприяє розвитку самоповаги та впевненості в собі дітей. Базовий компонент визначає важливість впливу соціального оточення на формування особистісних якостей [1]. Таким чином, програми, які формують соціально-емоційну компетентність, розглядають цей аспект та працюють над створенням позитивного клімату для розвитку позитивного самовизначення та соціальної адаптації.

Загалом, аналіз Базового компонента дошкільної освіти вказує на значущість для всебічного розвитку дитини формування соціально-емоційної компетентності. Програми та методики, спрямовані на формування соціально-емоційної компетентності, активно впроваджуються в дошкільних навчальних закладах для забезпечення якісної освіти та всебічного становлення особистості малюка [10, с. 45-47].

У процесі формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці виникають різні труднощі, які можна класифікувати за

кількома аспектами. По-перше, однією з головних труднощів є формування соціальних навичок та умінь у взаємодії з оточуючими. Деякі діти можуть виявляти труднощі у встановленні контактів з однолітками, розумінні правил гри, а також у сприйнятті та реагуванні на емоції інших дітей. Це може бути пов'язано з індивідуальними особливостями та тим, що деякі діти розвивають соціальні навички швидше за інших [13, с. 178].

По-друге, важливим етапом є вироблення навичок саморегуляції емоцій. Деякі діти можуть мати труднощі у контролі власних емоцій, що може виявитися у плаксивості, агресії або непередбачуваному поведінці. Це пов'язано, перш за все, із ступенем розвитку нервової системи та здатністю дитини адаптуватися до різних ситуацій [13, с. 178].

По-третє, однією зі складнощів є формування емпатії та розуміння емоцій інших. Деякі діти можуть мати труднощі у виявленні співчуття та розумінні почуттів інших, що впливає на якість їхніх взаємин з оточуючими [13, с. 179].

Також, важливо враховувати можливі труднощі, що пов'язані з сімейним оточенням та взаємодією з батьками. Деякі діти можуть переносити емоційні аспекти з родинного оточення, що впливає на їхню здатність адаптуватися до нового соціального середовища [13, с.180].

Відсутність соціально-емоційної компетентності у дітей може впливати на якість стосунків з батьками та однолітками. Ненадійна прихильність, що формується між дитиною і батьками, характеризується недовірою та ненадійною опікою та відсутністю підтримки. Отже, дитина не відчуває, що може розраховувати на емоційну підтримку від батьків, це може впливати на подальший психологічний, емоційний та соціальний розвиток [36].

Загалом, труднощі у формуванні соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці є нормальною частиною процесу дорослішання. Ці труднощі можуть бути пов'язані як з індивідуальними особливостями дитини, так і з впливом зовнішніх факторів. Розуміння цих аспектів дозволяє розробляти

ефективні стратегії та програми для полегшення формування соціально-емоційної компетентності в цьому віці.

1.2 Педагогічні умови соціально-емоційної освіти дошкільників у закладі дошкільної освіти

Формування соціально-емоційної компетентності – це процес, завдяки якому відбувається формування соціально-емоційної компетентності. Завдяки цьому діти набувають та ефективно застосовують знання, ставлення та навички, необхідні для розуміння та управління емоціями, встановлення та досягнення позитивних цілей, почуття та вияву емпатії до інших, встановленню та підтримки позитивних стосунків та прийняття відповідальних рішень.

Нами було проаналізовано зміст шведської програми соціально-емоційного розвитку і навчання дітей віком від 3 до 9 років «Perry Pals» («Веселі Друзі»), ґрунтом є ігровий та діяльнісний підходи у взаємодії з дітьми. Зміст програми базується на методах незалежної дослідницької організації CASEL – Асоціації співпраці задля соціально-емоційного навчання (Collaborative Association for Social and Emotional Learning), а також на роботах відомої психологині у сфері емоційного інтелекту Боділ Веннберг.

Ресурсами програми соціально-емоційного розвитку «Веселі друзі» є:

Цикл із 16 мультиплікаційних фільмів і книжок про п'ятьох друзів-тварин;

запитання для обговорення до кожної із 16 історій;

набір із 5 м'яких іграшок (цуценя Реггі, лошатко Семмі, кроленя Габбі, совеня Іззі та кошеня Келлі);

[мобільний ігровий застосунок «Веселі Друзі» \(англ. Perry Pals – Global version\);](#)

збірка активностей «Соціально-емоційний розвиток з Веселими друзями»;

27 карток з назвами емоцій та розмальовки і дипломи.

Реалізація цієї програми передбачає: активізацію гри як інструменту соціально-емоційного розвитку дитини та природного ресурсу дитини для подолання кризових ситуацій; залучення мистецтва та науки фасилітації ігрової взаємодії з дітьми; відпрацювання принципів спілкування, що підтримує; практику ігрової взаємодії.

Аналіз програми «Peppy Pals» («Веселі Друзі») допоміг нам обрати ефективні педагогічні умови соціально-емоційної освіти дошкільників у закладі дошкільної освіти.

Відомо, що період дошкільного дитинства є ключовим для сформованості соціально-емоційної компетентності особистості. В дошкільному віці формуються основи взаємодії зі світом та розуміння власних емоцій, що впливає на подальший соціальний успіх та адаптацію дитини у суспільстві. Таким чином, формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному закладі відіграє невід'ємну роль у формуванні всебічно особистості.

Згідно з Базовим компонентом, дошкільна освіта має забезпечувати розвиток особистості, мотивації та здібностей дітей у різних видах діяльності у певних напрямках розвитку та освіти [1]. Аналіз змісту цих напрямів свідчить про те, що кожен із них, передбачає досягнення результатів, так чи інакше пов'язаних з соціально-емоційною сферою. В контексті цього доцільним буде розглянути основні завдання сформованості соціально-емоційної компетентності в дошкільному закладі.

Основні завдання сформованості соціально-емоційної компетентності:

1. Розвиток емоційної грамотності. Емоційна грамотність є важливою складовою успішного соціального функціонування. Розвиток вміння розпізнавати, розуміти та ефективно виражати емоції є ключовим завданням соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку. Сприяння формуванню емоційної грамотності розпочинається з ознайомлення дітей

дошкільного віку із різноманітними емоціями, їхнім вираженням та значенням у взаємодії з оточуючим світом;

2. *Виховання емпатії та міжособистісних відносин.* Емпатія, яка означає здатність сприймати та розуміти почуття інших, є важливою основою для встановлення позитивних міжособистісних відносин та успішної комунікації. Програми, які формують соціально-емоційну компетентність повинні акцентувати увагу на розвитку емпатії через спільні ігри, вправи та ситуації, що сприяють сприйняттю емоцій дітей дошкільного віку;

3. *Формування навичок вирішення конфліктів.* Навички вирішення конфліктів є важливим елементом соціально-емоційного розвитку, оскільки дозволяють дітям дошкільного віку ефективно взаємодіяти та вирішувати розбіжності. Основними завданнями для формування цих навичок є створення ситуацій, що сприяють виникненню конфліктів, та надання можливостей для їхнього конструктивного вирішення;

4. *Сприяння соціальній адаптації.* Сприяння соціальній адаптації є важливою метою формування соціально-емоційної компетентності, оскільки вона допомагає дітям інтегруватися в соціальне середовище та розуміти соціальні ролі. Сприяти соціальній адаптації можна через побудову позитивних взаємовідносин у групі, організацію ситуацій співпраці та взаємодії між дітьми;

5. *Розвиток саморегуляції та стресостійкості.* Навчання дітей дошкільного віку ефективно керувати власними емоціями та стресом є важливим для формування стійкості та адаптивності. Основними підходами для розвитку саморегуляції та стресостійкості є використання методів релаксації та технік саморегуляції, впровадження ігор та вправ, спрямованих на зниження рівня стресу [5, с. 163-164].

Формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному закладі має розширений обсяг завдань, що визначається потребами розвитку дитини в цьому ключовому періоді. Формування емоційної грамотності, емпатії, навичок вирішення конфліктів, соціальної адаптації, саморегуляції та

стресостійкості є важливими аспектами, що сприяють всебічному розвитку особистості [37].

Розглядаючи проблему педагогічних умов у формуванні соціально-емоційної компетентності у дітей дошкільного віку варто спочатку проаналізувати основні визначення. Так, поняття «педагогічні умови» означає сукупність факторів та обставин, створених педагогічним колективом для сприяння повноцінному розвитку дитини. Це включає в себе планування навчального процесу, вибір методик та прийомів роботи, організацію простору та взаємовідносин у групі.

Перш за все варто зауважити, що педагогічні умови створюються з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку, їхніх потреб та можливостей. Вони визначають якість навчання, сприяють розвитку різних сфер особистості, забезпечують комфорт та безпеку в закладі дошкільної освіти [36].

При виборі змісту та форм педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку слід керуватися такими принципами:

1. Розвиток соціально-емоційної сфери дитини дошкільного віку можливий шляхом впливу на інші психічні процеси (відчуття, мислення, уяву тощо) та регуляції їх тону;
2. Зміст педагогічної роботи повинен відповідати умовам природнього онтогенезу дитини дошкільного віку;
3. Обов'язкова діяльнісна активність особистості, поетапність, систематичність, послідовність педагогічної роботи;
4. Фіксування динаміки та якісної своєрідності емоцій у кожної дитини дошкільного віку [3, с. 56-65].

Педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності дошкільників є особливим компонентом, оскільки вони спрямовані на формування позитивної емоційної атмосфери, розвиток соціальних навичок та побудову здорових відносин у колективі.

Створення емоційно безпечного середовища в дошкільному закладі є ключовою педагогічною умовою для ефективного сформованості соціально-емоційної сфери дітей. Ця умова визначає не лише фізичний аспект безпеки, але й вимагає індивідуалізації підходів до кожної дитини, враховуючи її вікові та індивідуальні особливості. Важливо розуміти, що створення емоційно безпечного середовища передбачає не лише відсутність фізичних загроз, а й активну роботу з розвитку емоційної інтелігенції.

Аналіз важливості цієї умови свідчить про те, що емоційна безпека дітей є основою для їхнього психосоціального добробуту. Забезпечення такого середовища передбачає постійну оцінку адаптивності навколишнього простору, врахування психологічних особливостей дітей, їхніх інтересів та потреб. Такий підхід сприяє формуванню у дітей відчуття власної безпеки та впевненості в навколишньому середовищі [4, с. 170-172].

Для виконання цієї умови, педагоги повинні бути відкритими до індивідуальних особливостей кожної дитини, створювати ситуації, які сприяють розвитку позитивного емоційного досвіду, та систематично адаптувати педагогічні підходи. Це передбачає використання диференційованих методик, ігор та завдань, що враховують вікові та індивідуальні особливості дітей, сприяючи тим самим створенню емоційно стабільного та позитивного середовища в закладі дошкільної освіти [4, с. 172].

Створення безпечного навчального середовища має бути вашим головним пріоритетом для вихователя. Вживання запобіжних заходів для створення безпечного середовища для ваших дітей допоможе їм відчутти, що їх цінують, і сприятиме їх фізичному, соціальному та емоційному розвитку.

Умова забезпечення можливостей для співпраці та взаємодії в дошкільному закладі є необхідною для формування соціальних навичок та активної соціалізації дітей. Аналіз цієї умови вказує на те, що сприяти ефективній соціалізації дошкільників можна через систематичну реалізацію групових та індивідуальних вправ, що сприяють взаємодії між дітьми та педагогами [5, с. 165].

Важливість цієї умови полягає у тому, що саме через спільні дії та взаємодію діти навчаються взаєморозумінню, розвивають комунікативні навички та формують основи соціальної компетентності. Педагогічна умова оцінюється за ступенем структурованості та різноманітності вправ, що спрямовані на підтримання та формування соціально-емоційної компетентності у дошкільників [5, с. 167].

Для виконання цієї умови, педагоги повинні систематично проводити групові та індивідуальні вправи, оцінювати їхню ефективність через спостереження за взаємодією дітей. Важливим аспектом є здатність педагогів створювати ситуації, що сприяють розвитку соціальних навичок, враховуючи при цьому вікові та індивідуальні особливості кожної дитини [5, с. 169].

Умова використання позитивного підходу у вихованні є основоположною для створення сприятливого емоційного клімату в дошкільному закладі. Аналіз показує, що ефективність цієї умови залежить не тільки від наявності похвал та позитивного підкріплення, але й від їхньої адекватності та врахування індивідуальних особливостей дітей [5, с. 165].

Важливість цієї умови полягає в тому, що позитивний підхід впливає на формування позитивного емоційного ставлення дітей до навчання, сприяє підвищенню їхнього самооцінювання та стимулює бажання досягати позитивних результатів. Педагогічна умова оцінюється за ступенем об'єктивності відгуків та реакцій дітей на педагогічні впливи.

Для успішної реалізації цієї умови, педагоги повинні вміло застосовувати методи позитивного підкріплення, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини. Важливим елементом є спрямованість педагогів на створення підтримуючого середовища, де позитивні підходи використовуються як інструмент для формування позитивних емоцій та відносин у колективі [3, с. 78].

Одна з найголовніших педагогічних умов - індивідуальний підхід, який базується на унікальних характеристиках та потребах кожної людини. Цей підхід визнає, що кожна особистість є унікальною, і враховує індивідуальні

особливості, відмінності в темпах розвитку, соціокультурному контексті та стилі комунікації [3; 5; 7].

Індивідуальний підхід передбачає увагу до унікальних рис особистості, таких як темперамент, характер, інтереси, таланти та інші аспекти, які формують соціально-емоційний стан особи. Він позитивно впливає на формування особистості кожної дитини за умови, що воно здійснюється у певній послідовності та системі, як безперервний, чітко організований процес.

Суть індивідуального підходу полягає в підборі засобів педагогічного впливу на кожну дитину окремо з урахуванням усіх її особливостей. Індивідуальний підхід до дитини означає зрозуміти саму дитину: яка вона, які в неї цілі, що вона може, чого не може, чого боїться, що любить, а що не любить, чи сором'язливий чи навпаки.

Якщо у навчальному закладі використовується метод роботи, який відображає «дитиноцентричний» підхід, він завжди ставитиме дитину в центр навчального процесу та відповідатиме потребам кожної окремої дитини. Це означає дивитися на речі з точки зору дитини, дозволяючи їй брати участь у плануванні діяльності та подій у суспільстві.

Основна увага до дитини може включати розгляд інтересів дитини та досвіду, який вона вже отримала, а також прислуховуватися до її ідей. Тоді діти стануть частиною планування. Роль вихователя полягає в тому, щоб надати дітям вибір. Це основа для того, щоб дитина розвивалася самостійно, щоб мати можливість сформулювати власну думку [3; 5; 7].

Розвиток саморегуляції, емпатії та стресостійкості вкладається в створення оптимального середовища для формування в дошкільників навичок самоконтролю та стійкості до стресових ситуацій. Це важливий аспект, оскільки саморегуляція є ключовою для успішного формування соціально-емоційної компетентності.

Педагоги повинні систематично створювати ситуації, що сприяють розвитку саморегуляції, використовуючи різноманітні методи та прийоми.

Планування діяльності, що спрямована на вироблення стресостійкості, передбачає врахування типологічних особливостей кожної дитини [3; 5; 7].

Емпатія — це емоція, яку можна визначити як знання того, що відчуває інший і співчутлива реакція на біду іншого. Поняття емпатії відображає соціальну природу емоцій, які пов'язують почуття двох або більше людей. Просоціальна поведінка, така як допомога, обмін і заспокоєння інших, ілюструє розвиток емпатії.

Розвиток емпатії до інших є однією з основних рис афективного розвитку, яка також включає в себе здатність ідентифікувати та розуміти власні почуття, точно читати та розуміти емоційні стани інших, керувати сильними емоціями та їх вираженням у конструктивний спосіб, регулювати власну поведінку, а також встановлювати та підтримувати стосунки.

Емпатія — це складна емоційна навичка, яка вимагає не лише розуміння того, що хтось сказав; передбачуване повідомлення також має бути зрозумілим. Важливо, щоб той факт, що людину зрозуміли, також мав бути повідомлений цій особі, щоб вона відчула себе зрозумілою. Розуміння та спілкування мають вирішальне значення для емпатії. Щоб зрозуміти емоції іншого, потрібно вміти читати й розуміти невербальні сигнали, а також те, що говорять. Спостерігаються мова тіла, виразні рухи обличчя та тон голосу, хоча часто несвідомо [3; 5; 7].

Емпатична поведінка починає розвиватися в ранньому дитинстві і спостерігається, коли діти віком лише кілька місяців починають плакати, коли плаче інша дитина. На маленьких дітей також впливають їхні спостереження за тим, як люди реагують на страждання інших. Коли діти розвивають свої соціальні та емоційні навички, вони стають більш зв'язаними з іншими. Можна побачити, як малюк втішає іншу дитину, коли починає інтерпретувати емоції іншої та значення, що лежить в їх основі.

Послідовний, чуйний догляд, особливо в перші роки життя, може сприяти міцній прихильності з турботливими дорослими. Це допомагає дітям мати позитивний світогляд, що їхній світ є безпечним місцем, що інші

передбачувані та зрозумілі, а діти важливі та варті уваги. Ця надійна прив'язаність дозволяє дітям вільно досліджувати світ і спілкуватися з однолітками. Це також допомагає дітям навчитися саморегуляції, розвивати позитивні емоційні реакції та виражати співчуття іншим. Навпаки, діти, які сприймають світ як непередбачуваний і ворожий, можуть відчувати тривогу, страх та інші негативні емоційні реакції. Вони можуть проявляти агресивну або покірну поведінку, що може налаштувати їх на те, щоб стати хуліганамі або жертвами в майбутніх ситуаціях. Це може негативно вплинути на їх здатність успішно взаємодіяти з однолітками [3; 5; 7].

Емпатія означає, що дитина:

- Розуміє, що вона відрізняється від тих, хто її оточує, і що інші люди можуть мати інші почуття та точки зору, ніж вона.
- Може розпізнавати почуття в собі та інших і називати їх.
- Може регулювати власні емоційні реакції.
- Може поставити себе на місце іншого і уявити, що хтось може почувати.
- Може уявити, яка дія чи відповідь може допомогти людині почуватися краще [3; 5; 7].

Діти народжуються зі здатністю до емпатії, але її потрібно виховувати протягом усього життя. Навчання емпатії в певних аспектах схоже на вивчення мови чи спорту. Це вимагає практики та керівництва. Регулярне врахування точок зору та обставин інших людей допомагає зробити емпатію природним рефлексом і, шляхом проб і помилок, допомагає дітям краще налаштовуватися на почуття та точки зору інших.

Часто діти не виявляють емпатії не тому, що у них її немає. Це тому, що якийсь почуття чи образ блокують їхню емпатію. Часто здатність піклуватися про інших переважає, наприклад, гнів, сором, заздрість чи інші негативні почуття. Допомога дітям впоратися з цими негативними почуттями, а також зі стереотипами та упередженнями щодо інших часто є тим, що «вивільняє» їхню емпатію.

Діти вчаться емпатії, спостерігаючи за дорослими та відчуваючи їхню емпатію до них. Коли вони співпереживають дітям, вони розвивають довірливі, надійні прихильності. Ці прихильності є ключовими для їхнього бажання прийняти наші цінності та моделювати нашу поведінку, а отже, для розвитку їхнього співчуття до інших.

Співчуття до дітей приймає різні форми, включаючи налаштування на їхні фізичні та емоційні потреби, розуміння та повагу до їхніх індивідуальних особливостей, щирий інтерес до їхнього життя та спрямування їх до діяльності, яка відображає розуміння того, якими людьми вони є, і речі, які їм подобаються.

Якщо діти хочуть цінувати погляди інших і виявляти до них співчуття, дуже важливо, щоб вони почули від своїх батьків, що турбота про інших є головним пріоритетом і що це так само важливо, як і їхнє власне щастя. Незважаючи на те, що більшість батьків кажуть, що виховання турботливих дітей є головним пріоритетом, часто діти не чують цього повідомлення [3; 5; 7].

На розвиток соціальних та емоційних навичок дітей, впливає сімейне оточення, якість раннього виховання та практики виховання, пов'язані з емоціями. Соціалізація емоцій складається з набору культурних практик, які починаються в сімейних умовах і поширюються назовні, передаючи способи та стратегії для вираження та регулювання емоцій у соціальних взаємодіях. Діти, які піддаються позитивній емоційній експресії, дискурсу про емоції та позитивному сприйняттю емоційних проявів вдома, демонструють вищий рівень соціально-емоційної компетентності, ніж діти, чії батьки уникають зосереджуватися на емоційному досвіді. Варто зазначити, що соціалізація емоцій – це багатогранний і складний процес, а не проста передача навичок від батьків дітям [3; 5; 7].

Проблеми з людською прив'язаністю спостерігалися у дітей, які перебували в дитячих будинках. Ці діти не отримали індивідуальної прихильності та прив'язаності до опікуна і вважали світ холодним,

незахищеним і не заслуговуючим довіри. Оскільки їхні емоційні потреби не були задоволені в дитинстві, вони часто мали проблеми з розумінням або оцінкою почуттів інших. Дослідження показали, що діти, які зазнали зневаги та жорстокого поводження в дитинстві, мають набагато більший ризик стати агресивними, знущатися над іншими дітьми або стати жертвами хуліганів [3; 5; 7].

Планування ситуацій вирішення конфліктів – ця педагогічна умова передбачає систематичне планування ситуацій, спрямованих на розвиток навички вирішення конфліктів у дошкільників. Важливість цієї умови полягає в тому, що успішне вирішення конфліктів в молодшому віці ставить основу для подальшої соціальної компетентності [5, с. 166-168].

Педагоги, плануючи ситуації вирішення конфліктів, повинні враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей. Сценарії та ситуації повинні бути структурованими та спрямованими на розвиток позитивних підходів до вирішення різних суперечок.

Успішність цієї умови оцінюється не лише здатністю педагогів до адекватної реакції на конфлікти, але й прогнозованою ефективністю вирішення суперечок. Педагоги повинні володіти навичками аналізу конфліктних ситуацій та вміти надавати дітям інструменти для їх конструктивного вирішення [3, с. 67].

Ця умова має сприяти формуванню в дітей навичок мирного співжиття, розвивати їхню здатність до емпатії та взаєморозуміння. Педагогічний аналіз цього аспекту включає оцінку різноманітності сценаріїв та їхню відповідність розвитку соціальних навичок у дошкільників.

Педагогічна умова розвиток саморегуляції та стресостійкості вкладається в створення оптимального середовища для формування в дошкільників навичок самоконтролю та стійкості до стресових ситуацій. Це важливий аспект, оскільки саморегуляція є ключовою для успішного формування соціально-емоційної компетентності [3; 5; 7].

Педагоги повинні систематично створювати ситуації, що сприяють розвитку саморегуляції, використовуючи різноманітні методи та прийоми. Планування діяльності, що спрямована на вироблення стресостійкості, передбачає врахування типологічних особливостей кожної дитини [3, с. 34].

Успішність цієї умови визначається не лише здатністю педагогів створювати ситуації для розвитку саморегуляції та стресостійкості, але й ефективністю цих заходів. Педагоги повинні спостерігати за реакціями дітей, аналізувати їхні стресові ситуації та пропонувати ефективні засоби подолання стресу.

Ця умова важлива для формування в дітей психологічної готовності до подолання труднощів та виховання позитивного ставлення до власних емоцій. Педагогічний аналіз включає в себе оцінку співвідношення різноманітних методів, використовуваних для розвитку саморегуляції, та їхньої адаптації до потреб кожної дитини [3, с. 56].

Безпечне та психологічно комфортне освітнє середовище, взаємодія педагога з дітьми, стабільність довкілля, емоційно-активізуюча спільна діяльність вихователя з дітьми сприяють емоційному комфорту. Педагогу потрібне розширення особистого емоційно-експресивного репертуару, спонукання до рефлексії власної емоційної поведінки, профілактика можливих труднощів у встановленні сприятливих емоційних контактів із дітьми, збагачення особистого емоційного словника. Подолання наслідків та проявів емоційного неблагополуччя дітей має стати частиною педагогічної роботи з формування соціально-емоційної компетентності дітей в умовах закладу дошкільної освіти [17, с. 290].

Засобами для формування соціально-емоційної компетентності в ЗДО виступають різні види діяльності: ігрова, театралізована, художня, рухова, музична, комунікативна. Але, гра, як провідний вид діяльності в дошкільному дитинстві, служить основним засобом емоційно-експресивного розвитку дітей. Цілеспрямоване використання різних ігор є обов'язковою умовою

створення сприятливого середовища дошкільного навчального закладу [30, с. 107].

Для реалізації педагогічних умов формування соціально-емоційної компетентності у дітей, педагоги повинні враховувати конкретні методи та підходи, спрямовані на розвиток соціальних та емоційних навичок у дітей. Одним із ключових методів є використання методу проєктів, де діти обирають тему, розробляють план та спільно працюють, розвиваючи комунікативні та соціальні навички.

Рольові ігри є ефективним засобом, що сприяє розвитку емпатії та спілкування. Використання методів релаксації, таких як дихальні вправи та медитація, сприяє саморегуляції та зниженню стресу у дітей. Стимулювання співпраці та колективної діяльності через групові завдання та проєкти сприяє розвитку командної роботи. Використання ігор та казок допомагає виражати емоції та розуміти їх у себе та інших. Групові дискусії навчають дітей висловлювати свої думки та слухати інших, розвиваючи критичне мислення. Ці методи створюють необхідне емоційно-психологічне середовище для формування соціально-емоційної компетентності кожної дитини в дошкільному віці.

Рольові ігри, такі як рольова гімнастика, відіграють значущу роль у формуванні соціально-емоційної компетентності у дітей в дошкільних закладах. Рольова гімнастика передбачає використання рольових дій та образів, які є зразками соціальної поведінки в суспільстві. Дитина, приймаючи певну роль, опановує правила взаємодії, основані на розумінні соціальних ролей людини. Граючи різні ролі, діти дошкільного віку оцінюють поведінку інших учасників гри та розвивають свій власний розуміння соціальних норм [30].

Психодрама є методом, де діти стають акторами власної гри-драматизації. В цьому форматі діти навчаються самоконтролю та керуванню своїми емоціями. У гри-драматизації діти відтворюють сценарії, створені самими ними, що сприяє розвитку творчості та власної ініціативи.

Ці методи передбачають добровільну участь дітей, що важливо для ефективності процесу. Спеціально розроблені вправи в цих іграх сприяють формуванню довольної регуляції, а саме здатності свідомо керувати власною поведінкою та емоціями. Кожна вправа включає в себе елементи фантазії, емоцій та руху, що сприяє комплексному сформованості соціально-емоційної сфери дитини дошкільного віку.

Психогімнастика для дошкільників - це важливий аспект їхнього фізичного та емоційного розвитку. Вона сприяє покращенню координації, гнучкості, м'язовому тону, а також розвиває в них усвідомлення тіла та різні соціальні навички. Важливо, щоб психогімнастика була цікавою та гравітаційною для дітей, адже вони навчаються краще через гру та розваги. Такий підхід сприяє загальному розвитку та позитивному впливу на фізичне та емоційне самопочуття дітей.

Ці вправи створюють сприятливе середовище для розвитку фантазії та вираження емоцій. Сутність полягає в тому, що рухова активність дитини поєднується з емоційним змістом, що сприяє психофізичній єдності. Дитина виконує різні рухи, охарактеризовані різною емоційною завантаженістю, що дозволяє їй виражати свої почуття через рух [30].

В процесі психогімнастичних ігор важливо чергувати та порівнювати протилежні за характером рухи. Це може включати напружені та розслаблені, різкі та плавні, часті та повільні рухи. Таке чергування сприяє гармонізації психічної діяльності мозку, відновленню балансу між руховою та психічною активністю.

Цей метод психогімнастики, спрямований на розвиток фізичних та емоційних аспектів, може впливати на формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному віці. Дитина таким чином вчиться виражати свої емоції через рух, а це, в свою чергу, допомагає у покращенні настрою та самопочуття.

Комунікативні ігри відіграють важливу роль у формуванні соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку, спрямовуючи їхні взаємини та розвиваючи ключові навички спілкування [9, с. 345].

Ці ігри не лише стимулюють розвиток комунікативних навичок, але й мають аксіологічний напрямок, сприяючи усвідомленню гідності в інших людей. Вони допомагають дітям побачити та цінувати унікальність та індивідуальність кожного співрозмовника. Завдяки таким іграм, діти навчаються взаємодіяти, виявляти співчуття та розуміння одне до одного [9, с. 365].

Комунікативні вправи часто охоплюють тренування невербального впливу, таких як емоційні прояви та контакти-пантоміми. Діти обмінюються ролями в спілкуванні, відтворюючи емоційні сценарії та оцінюючи власні емоції та партнера. Це сприяє виробленню вмінь співпрацювати, висловлювати свої емоції та розуміти почуття інших.

Головним результатом таких ігор є розвиток вмінь співпереживати, вільно виявляти емоції та ефективно спілкуватися, що є ключовими аспектами у формуванні соціально-емоційної компетентності в закладах дошкільної освіти [9, с. 367].

Для формування соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку необхідно вчити розуміти, усвідомлювати, правильно висловлювати і повноцінно переживати свої та чужі емоції. Це можна робити через вправи на емоції та емоційний контакт. Ігрова форма проведення таких вправ несе у собі психологічне наповнення, яке покликане вирішувати такі завдання:

1. Привернути увагу дитини дошкільного віку до прояву емоцій інших;
2. Мімічно відтворювати емоції інших, використовуючи м'язові відчуття;
3. Аналізувати та вербалізувати м'язові відчуття від прояву емоцій;
4. Повторно відтворювати емоції, контролюючи відчуття [30, с. 107].

Комплексна робота батьків та дошкільного закладу особливо важлива для успішного виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Забезпечення взаємодії між сім'єю та дошкільним закладом дозволяє створити сприятливе середовище для розвитку дитини.

Важливим є забезпечення відкритого та постійного обміну інформацією між батьками та педагогами ЗДО. Це може включати щоденні звіти, регулярні батьківські збори, інформаційні листівки тощо.

Проведення індивідуальних консультацій для батьків для обговорення особливостей розвитку їхніх дітей та визначення спільних стратегій виховання, дозволяє організувати індивідуальний підхід до кожного вихованця. Організація занять, де батьки можуть отримати інформацію та навички, як підтримувати розвиток дитини вдома. Спільне створення плану адаптації для кожної дитини з урахуванням індивідуальних особливостей та потреб. Забезпечення можливості для відкритого обговорення питань та обміну відгуками між батьками та педагогами також дає можливість для вдосконалення процесу виховання.

Робота з батьками може приймати різні форми, такі як тематичні батьківські збори, спільні заходи, індивідуальні бесіди та консультації. Ці інтерактивні форми співпраці дозволяють ефективно обмінюватися інформацією, вирішувати спільні завдання та сприяють побудові взаємопідтримки для формування соціально-емоційної компетентності у дітей.

Реалізація педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери дитини у дошкільному закладі також передбачає системний моніторинг, охоплюючий різні етапи: вхідний, поточний, рубіжний та підсумковий. Вхідний етап дозволяє отримати початковий аналіз стану емоційного розвитку дитини при вступі в заклад. Поточний моніторинг передбачає систематичну оцінку прогресу та реакцій на різноманітні впливи протягом періоду навчання.

На етапі рубіжного моніторингу відбувається оцінка проміжних результатів емоційного розвитку дитини, дозволяючи визначити її прогрес

середньострокового періоду. Цей етап надає можливість педагогам виявити ефективність застосованих методик та вносити корективи у план подальших заходів. Рубіжний моніторинг важливий для вчасного виявлення та корекції можливих труднощів у формуванні соціально-емоційної компетентності дитини [27].

Підсумковий моніторинг є завершальним етапом, на якому відбувається комплексна оцінка емоційного розвитку, підсумки якого слугують основою для формування об'єктивного уявлення про досягнення дитиною результатів у цьому напрямку.

Цей етап є важливим для визначення вагомості впливу освітніх заходів на соціально-емоційний розвиток дитини та підтвердження її готовності до переходу до нового етапу освітнього процесу. Педагоги використовують підсумковий моніторинг для аналізу та узагальнення отриманих результатів, а також для подальшого удосконалення педагогічного процесу в контексті соціально-емоційного розвитку дітей дошкільного віку [2, с. 234].

Моніторинг включає якісну та кількісну оцінку емоційного розвитку, орієнтуючись на конкретні критерії, показники та рівні вікового розвитку. Для досягнення цієї мети застосовуються різноманітні педагогічні інструменти та методи, такі як створення сприятливої емоційної атмосфери в закладі, використання сюжетно-рольових ігор, рухливих ігор, ігрових вправ, психогімнастики, літературних творів та казок, а також організація ефективної взаємодії з родинами дітей [20, с. 53].

Цей комплекс заходів спрямований на стимулювання розвитку емоційної сфери дитини, сприяє формуванню позитивних емоційних навичок та адаптації до соціального середовища. Зазначені методи сприяють всебічному розвитку особистості в дошкільному віці, сприяючи її соціально-емоційному самовизначенню.

Висновки до розділу 1

Отже, на основі аналізу літературних джерел, можемо свідчити про те, що особливості формування соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку є ключовими в контексті формування їхньої повноцінної особистості та підготовки до успішного вступу в соціальне середовище. Розглядаючи цей важливий етап розвитку, необхідно враховувати різноманітні аспекти емоційного та соціального зростання дітей.

Формування соціально-емоційної компетентності дітей змінюється залежно від їхнього віку та етапу розвитку, а також відповідно до соціокультурних очікувань, цінностей і норм їхньої родини та спільноти. Оскільки вираження емоцій різняться в різних культурах, а різні групи використовують різний репертуар стратегій для вирішення конфліктів, соціальна та емоційна компетентність дітей передусім передбачає адаптацію до способів дій певної соціальної групи.

Стосунки з однолітками часто визначаються соціальними навичками індивіда, а якість стосунків є результатом того, як люди взаємодіють один з одним. Таким чином, соціальна компетентність часто є результатом ефективних соціальних навичок. Взаємодія дітей з однолітками впливає на майбутній розвиток соціальних навичок, вони збільшують чи зменшують можливість для подальшої взаємодії.

Важливість педагогічної дії полягає у тому, щоб створювати позитивне та підтримуюче середовище, сприяючи розвитку емоційної свідомості, навичок соціальної взаємодії та стресостійкості. Програми з формування соціально-емоційної компетентності повинні надавати можливості для вираження та регулювання емоцій, а також сприяти розвитку емпатії та конструктивних форм міжособистісних відносин.

Сучасна освіта дошкільників вимагає уважного розгляду та системного підходу до питань формування соціально-емоційної компетентності. Педагогічні умови, створені в закладі дошкільної освіти, виявляються визначальними у формуванні стійкого фундаменту для соціально-емоційної компетентності у малят.

Необхідно акцентувати увагу на створенні позитивного та підтримуючого середовища, де кожне дитя має можливість розкривати свій емоційний потенціал та розвивати соціальні навички. Важливо надавати можливості для взаємодії та спілкування, сприяючи розвитку емпатії, співпраці та конструктивної взаємодії.

Педагогічна діяльність повинна бути орієнтованою на індивідуальні особливості кожної дитини, забезпечуючи гнучкість та адаптивність виховних підходів. Розвиток емоційної свідомості, навичок саморегуляції та стресостійкості стають важливими компонентами педагогічних стратегій.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Діагностика рівнів сформованості соціально-емоційної освіти у дітей старшого дошкільного віку

Діагностика сформованості соціально-емоційної компетентності в дітей дошкільного віку є складним та важливим завданням, оскільки цей вік визначається інтенсивним розвитком емоцій, соціальних навичок та важливих когнітивних функцій. Особливості такої діагностики охоплюють:

1. Методичні особливості.

Дошкільний вік характеризується великою варіативністю розвитку, тому методи діагностики повинні бути гнучкими та адаптованими до індивідуальних особливостей кожної дитини.

2. Мовленнєвий аспект.

Діти цього віку можуть виявляти свої емоції та розуміння соціальних ситуацій головним чином через мовлення. Таким чином, мовленнєва діагностика важлива для вивчення їхнього рівня сформованості соціально-емоційної компетентності.

3. Гра як засіб діагностики.

Враховуючи те, що гра є основним видом діяльності для дошкільників, діагностика рівня соціально-емоційної компетентності може включати спостереження за їхньою грою та взаємодією з оточуючим світом.

4. Оцінка емпатії та взаємодії.

Діагностика повинна враховувати розвиток емпатії та навичок взаємодії з іншими дітьми та дорослими, оскільки це є важливими компонентами соціально-емоційної компетентності.

5. Експериментальні завдання.

Застосування спеціально розроблених експериментальних завдань може допомогти в оцінці здібностей дитини розрізняти та розуміти емоції, а також вирішувати конфліктні ситуації.

Визначення педагогічних умов ефективної реалізації соціально-емоційної освіти у закладах дошкільної освіти передбачало визначення рівня сформованості соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Підґрунтям у доборі діагностичних завдань було окреслено такі принципи, а саме: здатність діагностичного інструментарію об'єктивно оцінити мовленнєві реакції та відповіді дітей старшого дошкільного віку в якості суб'єкта взаємодії з дорослим; здатність дітей шостого року життя дотримуватись інструкції у відповідності до запропонованого діагностичного завдання. На момент організації та здійснення констатувального експерименту було враховано, що провідним типом діяльності дітей п'яти років залишається самодіяльна вільна гра.

З метою визначення рівнів розвитку монологічного мовлення в дітей старшого дошкільного віку, нами було окреслено *перцептивний, когнітивний та практичний* критерії. Під критерієм розуміємо виокремлену ознаку, що слугує підґрунтям для здійснення оцінювання.

Так, виокремлення *перцептивного критерію* обумовлено особливостями сприймання та розуміння дітьми старшого дошкільного віку емоцій та почуттів.

Показниками перцептивного критерію було визначено: вміння описувати власні почуття та емоції у певній ситуації; вміння розуміти та описувати емоції та почуття інших дітей або дорослих, в залежності від ситуації.

Зміст *когнітивного критерію* характеризує вміння дітей старшого дошкільного віку визначати соціально-емоційну орієнтацію.

Показниками когнітивного критерію було обрано: вміння дитини орієнтуватися на свої емоції, однолітків або ж дорослих.

Зміст *практичного критерію* визначає вміння дітей старшого дошкільного віку продукувати думки та емоції за допомогою ходожньо-продуктивної діяльності.

Показниками практичного критерію було визначено: вміння визначати характер емоційних реакцій дітей на світ речей, людей, а також на себе та оточуючих.

Загалом, успішна діагностика рівня сформованості соціально-емоційної компетентності в дітей дошкільного віку вимагає інтегрованого підходу, врахування індивідуальних особливостей та використання різноманітних методик для отримання повної картини їхнього розвитку.

В межах написання роботи, було проведено дослідження для визначення рівня сформованості соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку на базі Вінницької міської благодійної організації «Благодійний заклад – Центр естетичного виховання дітей», участь в дослідженні приймали 20 вихованців старшої групи «Капітошки». Оскільки дослідження було проведено за згодою батьків, результати опубліковані анонімно. Було використано низку діагностичних процедур для визначення рівня соціально-емоційної компетентності, зокрема: спостереження, опитування, практична робота з дітьми.

Рівень сприйняття емоцій оцінюється високим, середнім або низьким на основі виділення комплексу експресивних ознак у міміці і жестах в кожній емоційній ситуації.

Результати дослідження було поділено на 3 рівні:

1. високий рівень;
2. середній рівень;
3. початковий рівень.

Етапи проведення дослідження:

1. вибір методів дослідження;
2. робота з дітьми (дослідження) на основі обраних методик;
3. опрацювання результатів дослідження;
4. інтерпретація результатів.

Методи, які було обрано до проведення дослідження:

1. **Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуєна Мінь Амена.**

Методика спрямована на визначення характеру емоційних реакцій дітей на світ речей, людей, а також на себе та оточуючих людей та способи вирішення проблем за допомогою цих реакцій.

Дітям роздаються намальовані задалегідь геометричні фігури (Додаток А), які вони мають домалювати. Під час виконання завдання, дітям ставляться питання про те, що намальовано і що означає.

Обробка результатів:

0 балів – відсутнє домальовування; зображено тварину або ж предмет;

1 бал – зображено обличчя людини;

2 бали – зображено людину (її риси обличчя або ж навіть зображено в русі).

Рівень сформованості емоційної компетентності:

Високий рівень: 3-6 бали.

Середній рівень: 1-2 бали.

Початковий : 0 балів.

Результати проєктивної методики «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» дозволив визначити, що: високий рівень мають 30% дітей; середній рівень виявлено у 50%; початковий рівень продемонструвало 20% дітей (табл. 2).

Рівень сформованості	Кількість балів	Кількість дітей	Результати (%)
Початковий	0 балів	4	20
Середній	1 бал	3	15
	2 бали	7	35
Високий	3 бали	2	10
	4 бали	2	10
	5 балів	1	5
	6 балів	1	5

Табл. 2. Результати проєктивної методики «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій»

2. Проєктивна методика «Три бажання» Нгуєна Мінь Амена.

Методика спрямована на визначення соціально-емоційної орієнтації дитини на себе, на однолітків або ж на дорослих.

Дітям перед початком проведення пояснюються правила проведення методики та ставляться умови: «Якщо б ти зустрів/зустріла чарівника, намалюй те, щоб ти у нього попросив/попросила?». Після виконання з дітьми проводиться бесіда про те, які бажання вони намалювали.

Обробка результатів:

0 балів – малюнок відсутній;

1 бал – зображені бажання пов'язані з дитиною;

2 бали – на малюнку зображені бажання для однолітків або ж для дорослих.

Рівень сформованості соціально- емоційної компетентності:

Високий рівень: 5-6 балів.

Середній рівень: 4 бали.

Початковий : 0-3 бали.

Результати проєктивної методики «Три бажання» дозволив визначити, що: високий рівень мають 35% дітей; середній рівень виявлено у 40%; початковий рівень продемонструвало 25% дітей (табл. 3).

Рівень сформованості	Кількість балів	Кількість дітей	Результати (%)
Початковий	0 балів	0	0
	1 бал	2	10
	2 бали	3	15
	3 бали	2	10
Середній	4 бали	8	40

Високий	5 балів	3	15
	6 балів	2	10

Табл. 3. Результати проєктивної методики «Три бажання»

3. Модифікована методика «Емоційна ідентифікація»

Діагностична методика «Емоційна ідентифікація» спрямована на виявлення сформованості процесів пізнання та сприйняття емоцій у дітей старшого дошкільного віку. Метою є визначення рівнів ідентифікації емоцій.

Дітям пропонується перегляд картинок із зображенням різних емоційних ситуацій, таких як день народження, бійка, напад, розставання. Дітям ставиться завдання розповісти про людей на картинках, висловлюючи свої думки та відчуття (Додаток Б).

Після кожної картинки дітям задаються питання щодо того, що, на їхню думку, сталося з персонажами, чому у них такі обличчя, які емоції вони відчувають, і як називається це відчуття чи настрій.

У протоколі фіксується точність ідентифікації емоційної ситуації, а також особливості співвідношення експресивних ознак емоцій в міміці і жестах, вид допомоги в кожній ситуації.

Сприйняття емоцій:

- високий рівень - виділення комплексу експресивних ознак (очі, брови);
- середній рівень - нестабільне виділення комплексу експресивних ознак;
- початковий рівень - виділення окремих експресивних ознак.

Розуміння емоцій:

- високий рівень: відповідність експресивного еталона емоцій змісту;
- середній рівень: відповідність експресивних ознак емоційного змісту;

- початковий рівень: труднощі у встановленні відповідності експресивного еталона емоційного змісту [8, с. 96-10].

Ідентифікація емоцій:

- високий рівень - комплексна інтерпретація емоціогенних 4 основних і 4 додаткових модальностей;
- середній рівень: 4 основних і 2 - 3 додаткових модальностей;
- початковий рівень труднощі в комплексній інтерпретації емоціогенних ситуацій всіх модальностей [10, с. 96-104].

Результати методики «Емоційна ідентифікація» можна свідчити про те, що у більшості (50%) дітей спостерігається початковий рівень. Лише 15% найменшої кількості дітей виявили високий рівень сприйняття емоцій, вказавши комплекс експресивних ознак по 4-6 модальностям, тоді як 35% старших дошкільників, які брали участь у дослідженні, продемонстрували середній Рівень сформованості сприйняття емоцій, вказавши незначні експресивні ознаки по 4-6 модальностям (табл. 4).

Рівень	сприйняття		розуміння		ідентифікації	
	К-ть	Р-ти (%)	К-ть	Р-ти (%)	К-ть	Р-ти (%)
Високий	3	15	5	25	3	15
Середній	7	35	6	30	10	50
Початковий	10	50	9	45	7	35

Табл. 4. Результати методики «Емоційна ідентифікація»

4. Визначення рівня умінь педагогів щодо формування соціально-емоційної компетентності у дітей

Для діагностики педагогів використовувалася підшкала 2. Соціальне та емоційне благополуччя.

Обробка результатів:

1 бал – незадовальний рівень.

1.1 Почуття, що виражають діти, принижуються, ігноруються, відхиляються чи висміюються.

1.2 Мова тіла педагогів не виражає теплого та доброзичливого ставлення до дітей.

1.3 Педагоги не організують у ЗДО активності та не ініціюють різні види діяльності, які могли б сприяти соціальній взаємодії. Додатково варто переглянути матеріали та їх розташування в групі. Чи є в групі кілька однакових наборів матеріалів, які зберігаються у закритих та безпечних місцях? Чи заохочують педагоги бажання дітей грати разом? Чи є у групі затишні, тихі зони та центри для ролевих ігор?

3 бали – початковий рівень.

3.1 Педагоги виявляють співчуття до дітей і допомагають їм впоратися з почуттями, які вони виражають. Педагоги розпізнають емоції та почуття дітей (наприклад, втома, задоволення, злість, смуток, переляк, голод), розуміють коли дітям жарко чи холодно, і допомагають дітям спокійно та шанобливо.

3.2 Педагоги заохочують ігри дітей один з одним, надають додаткові іграшки/реквізит та матеріали для продовження гри. Коли діти починають грати разом, педагоги спонукають їх допомагати один одному та спільно використовувати матеріали.

3.3 Під час сеансу оцінки більшість дітей отримали індивідуальний позитивний відгук на свої дії. Поняття «більшість» має на увазі 75% дітей та більше. Проте, якщо один або кілька дітей систематично не одержують уваги або отримують лише негативний відгук, не варто давати позитивну оцінку за цим критерієм.

3.4 Педагоги спілкуються з дітьми в теплій, доброзичливій та спокійній манері. Вони використовують заспокійливі жести, поплескування та обійми, коли це необхідно та доречно.

5 балів – добре.

5.1 Педагоги заохочують бажання дітей висловлювати свої почуття/говорити про те, що вони відчувають і чого потребують. Педагоги запитують дітей, як вони почуваються, що їм потрібно, якщо це доречно. Вони пропонують альтернативу/варіанти рішення, щоб діти могли вказати/вибрати, що їм потрібно. Для тих дітей, які цього потребують, педагоги інтерпретують і описують словами почуття/емоції, дотримуючись пропорції 50/50 при вираженні позитивних і негативних почуттів/емоцій.

5.2 У план включені заняття, спрямовані на формування соціально-комунікативних навичок, у тому числі сприяють виникненню спільних видів діяльності та гри в тих випадках, коли це доречно. Наприклад, педагог підтримує та заохочує бажання дитини дозволити іншій дитині приєднатися до її гри; педагог приносить необхідні матеріали до ігрового центру, щоб кілька дітей могли відновити та продовжити гру, в яку вони грали минулого тижня.

5.3 Педагоги заохочують бажання дітей звертатися за допомогою до дорослих, коли діти спільно використовують матеріали або процес гри «розвалюється». Якщо педагоги проявляють таку поведінку під час врегулювання конфліктів, а діти звертаються за підтримкою або іншим чином висловлюють потребу у допомозі, наприклад, дивлячись на дорослих або за допомогою словесної заяви, запитайте: «Як ви допомагаєте дітям, які потребують підтримки дорослих при спільному використанні матеріалів або у разі, якщо процес гри «розвалюється»?».

5.4 Педагоги відгукуються на потреби, почуття та настрої дітей. Вони можуть грати разом з дітьми, демонструвати пошавлення та веселитися, підтримуючи позитивні емоції. Важливо звернути увагу на те, як педагог відгукується на потреби дітей, чи підтримує позитивні емоції за допомогою

гри, демонстрації веселого настрою та задоволення. Педагоги демонструють розуміння того, наскільки емоції можуть бути заразливими. Наприкінці спостереження запитайте: «Чому важливо демонструвати веселий настрій та задоволення?»»

7 балів – відмінно.

7.1 Педагоги дають дітям можливість розповісти про свої почуття та потреби, часто спираються на власний досвід дітей. Вони можуть використовувати спеціальний реквізит або розповідати історії. Наприклад: «Лялька сумує за своєю родиною. Як нам зробити, щоб вона почувала себе краще?». Залежно від віку та рівня розуміння дітей дорослі можуть використовувати фотографії, книги, DVD-диски та/або спостерігати за реакцією на події. Форма такої діяльності також залежить від рівня розвитку дітей: це може бути обговорення, називання емоцій або простеження асоціацій з власним досвідом дитини, крім того, це може бути безпосередня фізична реакція, наприклад м'яке поплескування, широка посмішка, обійми та інше.

7.2 Дітей просять показати або сказати, як вони розуміють невербальну поведінку інших дітей у групі, персонажів оповідань, людей, зображених на фотографіях, тощо.

7.3 Педагоги допомагають дітям спілкуватися, розпізнавати почуття інших людей та реагувати на них, у тому числі в тих випадках, коли дітям важко висловити власні потреби чи бажання. Педагоги розповідають про почуття інших дітей та беруть участь у дискусіях з іншими дітьми, щоб сформувані почуття емпатії та відповідні форми відгуку. Вони інтерпретують і описують словами потреби та почуття дітей щодо інших людей, щоб підтримувати спілкування та заохочувати співпрацю.

7.4 Щоб зрозуміти почуття дітей, педагоги спираються на ширший контекст; у разі потреби вони змінюють середу/розклад повсякденних занять/режимних моментів тощо. Якщо ви не бачили свідчень цього, поставте запитання: «Що ви робите, якщо помічаєте зміни у поведінці дитини в групі?», «Як ви вважаєте, що може вплинути на поведінку дитини в групі?»».

Результати спостереження у старшій дошкільній групі показують, що у групі панує початковий рівень соціального і емоційного благополуччя.

Отже, в результаті використання всіх діагностичних методик, можна зробити такий висновок: соціально-емоційна компетентність вихованців Вінницької міської благодійної організації «Благодійний заклад – Центр естетичного виховання дітей», знаходиться на середньому рівні. Вихователям варто звернути увагу на розвиток у вихованців сприйняття, розпізнавання емоцій та вміння їх виражати. Також сприяти формуванню соціально-емоційної компетентності у дітей, які мають початковий рівень, вони відчують незначні або вагомні труднощі в контролі емоцій, їх розпізнаванні тощо, що певним чином впливає на їх соціалізацію, адаптацію, дружні відносини з однолітками.

2.2. Педагогічні умови ефективної реалізації соціально-емоційної освіти

Формування соціально-емоційної компетентності – це процес, який допомагає дітям розвивати навички, необхідні для успішної взаємодії з іншими людьми та у світі загалом. Ці навички охоплюють:

1. Емоційну регуляцію – здатність розуміти та керувати своїми емоціями.
2. Соціальні навички – здатність спілкуватися, співпрацювати та вирішувати конфлікти.
3. Самосвідомість – здатність розуміти себе та свої сильні та слабкі сторони;
4. Самоприйняття – здатність приймати себе такими, якими ви є [38].

Формування соціально-емоційної компетентності є важливим аспектом освіти, оскільки діти, в яких розвинено соціально-емоційну компетентність: більш щасливі та здорові, мають міцніші стосунки з іншими людьми, краще

справляються зі стресом і труднощами, навчаються краще і досягають більших успіхів у школі та житті.

На думку дослідників, ефективна реалізація формування соціально-емоційної компетентності передбачає реалізацію певних педагогічних умов: впровадження інтерактивних методів; посилення комунікації; залучення сім'ї. Коротко схарактеризуємо педагогічні умови, які пропонують дослідники.

Впровадження інтерактивних методів. Використання цих методів сприяє: емоційній взаємодії та розвитку спільних соціальних навичок. Інтерактивні методи стимулюють активну участь дітей у різноманітних видах продуктивної діяльності, допомагаючи їм власноруч взаємодіяти з інформацією та матеріалами; розвитку навичок спілкування та взаємодії, формує в дітей вміння слухати, висловлювати свої думки та спілкуватися з однолітками. Групові та партнерські завдання сприяють:

- формуванню позитивної взаємодії та співпраці між дітьми, що важливо для їх соціального розвитку;
- використанню різноманітних сенсорних засобів і методів;
- врахуванню індивідуальних потреб та особливостей кожної дитини, створюючи можливість для персоналізованого навчання;
- взаємодії та участі в ігрових формах навчання, часто підвищують мотивацію дошкільників, оскільки вони сприймають навчання як цікавий та захоплюючий процес [6; 7].

Посилення комунікації. Розвиток навичок ефективної комунікації сприяє побудові позитивних взаємин та вирішенню конфліктів. Позитивна атмосфера в дитячому колективі між однолітками впливає на самооцінку, відсутність конфліктів, а також, на успішність. Якщо атмосфера сприятлива, то в дитини з'являється мотивація до активних дій і це, у свою чергу, розвиває інтерес до діяльності [22].

Комунікативні ігри відіграють важливу роль у соціально-емоційній освіті дітей дошкільного віку, спрямовуючи їхні взаємини та розвиваючи ключові навички спілкування [8].

Ці ігри не лише стимулюють розвиток комунікативних навичок, але й мають аксіологічний напрямок, сприяючи усвідомленню гідності в інших людей. Вони допомагають дітям побачити та цінувати унікальність та індивідуальність кожного співрозмовника. Завдяки таким іграм, діти навчаються взаємодіяти, виявляти співчуття та розуміння одне до одного [8].

Приклади комунікативних ігор:

1. *Інтерв'ю*

Вихователь розділяє учасників на пари. Один учасник виступає в ролі журналіста, а інший - у ролі відомої особи. Журналіст задає питання на різні теми, і відома особа відповідає на них. Потім змінюються ролі.

2. *Історія картинками*

Кожен учасник отримує картку з малюнком або фотографією. Вони повинні розповісти історію, пов'язану з цим зображенням. Інші учасники можуть задавати питання чи коментувати під час розповіді.

3. *Десертна вечеря*

Учасники готують коротенькі міні-презентації про свій улюблений десерт. Вони мають описати, як його готувати, які інгредієнти потрібні, та поділитися своїм особистим відношенням до цього десерту. Можна модифікувати під теми уроків тощо.

4. *Містерія*

Створення історії-містерії, учасники мають спільно вирішити загадку, розгадати завдання або знайти рішення проблеми, обмінюючись інформацією та обговорюючи стратегії.

5. *Обговорення новин*

Можна підібрати цікаві новини для дітей, читати їх в класі, а потім учні повинні обговорювати їх, ділитися своєю точкою зору, враженнями та аргументами, чому вони підтримують або не підтримують певний погляд [26, с. 56].

Ці ігри сприяють розвитку навичок слухання, мовлення, обговорення та спілкування в цілому.

Комунікативні вправи часто включають тренування невербального впливу, таких як емоційні прояви та контакти-пантоміми. Діти обмінюються ролями в спілкуванні, відтворюючи емоційні сценарії та оцінюючи власні емоції та партнера. Це сприяє виробленню вмінь співпрацювати, висловлювати свої емоції та розуміти почуття інших.

Головним результатом таких ігор є розвиток вмінь співпереживати, вільно виявляти емоції та ефективно спілкуватися, що є ключовими аспектами соціально-емоційної освіти в закладах дошкільної освіти [8].

Для формування соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку необхідно вчити розуміти, усвідомлювати, правильно висловлювати і повноцінно переживати свої та чужі емоції. Це можна робити через вправи на емоції та емоційний контакт. Ігрова форма проведення таких вправ несе у собі психологічне наповнення, яке покликане вирішувати такі завдання:

1. привернути увагу дитини дошкільного віку до прояву емоцій інших;
2. мімічно відтворювати емоції інших, використовуючи м'язові відчуття;
3. аналізувати та вербалізувати м'язові відчуття від прояву емоцій; повторно відтворювати емоції, контролюючи відчуття [30, с. 107].

Залучення сім'ї. Важливо співпрацювати з батьками та залучати їх до формування соціально-емоційної компетентності дитини. Зазначимо, що сім'я є першим соціальним середовищем для дитини, впливаючи на формування моральних цінностей та етичних стандартів дошкільника. Виховання у сім'ї визначає подальше підґрунтя дитячої моральності. Сім'я формує особистісні якості, такі як самостійність, відповідальність, терпіння і емоційна стійкість, що важливо для успішної адаптації у соціумі; стимулює інтерес до знань та надає підтримку в розвитку власної дитини. Батьки можуть бути партнерами у вихованні, сприяючи навчанню та розвитку; відповідають за забезпечення фізичних, емоційних та соціальних потреб дитини, що в подальшому впливає на її загальний розвиток [3, с. 172].

Встановлення партнерських відносин з сім'єю кожного вихованця є значним фактором для ефективного формування соціально-емоційної компетентності в дошкільному закладі. Це створює благоприємну атмосферу взаєморозуміння та співпраці, сприяє спільності інтересів та емоційній взаємопідтримці між педагогічним колективом та батьками.

Комплексна робота батьків та дошкільного закладу особливо важлива для успішного виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Забезпечення взаємодії між сім'єю та дошкільним закладом дозволяє створити сприятливе середовище для розвитку дитини.

Важливим є забезпечення відкритого та постійного обміну інформацією між батьками та педагогами ЗДО. Це може включати щоденні звіти, регулярні батьківські збори, інформаційні листівки тощо.

Визначення та обговорення цінностей, які важливі для сім'ї та закладу. Спільне формування правил та очікувань для дітей, сприяє мотивації останніх вдосконалювати певні знання та навички, отримувати гарні відмітки, характеристики від вихователів тощо.

Активна участь батьків у роботі комітетів, організація заходів та святкових подій, сприяє формуванню позитивного середовища та дає змогу батькам, бути в курсі подій, що відбуваються в межах закладу дошкільної освіти.

Проведення індивідуальних консультацій для батьків для обговорення особливостей розвитку їхніх дітей та визначення спільних стратегій виховання, дозволяє організувати індивідуальний підхід до кожного вихованця. Організація занять, де батьки можуть отримати інформацію та навички, як підтримувати розвиток дитини вдома. Спільне створення плану адаптації для кожної дитини з урахуванням індивідуальних особливостей та потреб. Забезпечення можливості для відкритого обговорення питань та обміну відгуками між батьками та педагогами також дає можливість для вдосконалення процесу виховання.

Важливо розуміти, що успіх цієї взаємодії залежить від відкритості, довіри та спільного бажання досягти найкращих результатів для кожної дитини. Спільна робота батьків та дошкільного закладу може створити оптимальне середовище для їхнього розвитку та навчання.

Активізація та збагачення виховних вмінь батьків є необхідним елементом цього процесу, оскільки вони є важливими учасниками виховного процесу. Подібна взаємодія також сприяє підтримці впевненості батьків у їхніх педагогічних можливостях, що впливає на ефективність виховання та розвитку дитини.

Робота з батьками може приймати різні форми, такі як тематичні батьківські збори, спільні заходи, індивідуальні бесіди та консультації. Ці інтерактивні форми співпраці дозволяють ефективно обмінюватися інформацією, вирішувати спільні завдання та сприяють побудові взаємопідтримки для гармонійного соціально-емоційного розвитку дітей.

Для нашого дослідження ми визначили найбільш ефективними такі педагогічні умови: створення позитивного середовища; розвиток емпатії; індивідуальний підхід. Схарактеризуємо їх.

Створення позитивного середовища. Педагоги мають створювати позитивне і безпечне навколишнє середовище, яке сприяє відкритому спілкуванню та взаєморозумінню [6; 7]. Позитивне середовище відіграє важливу роль у формуванні соціально-емоційної компетентності дошкільників:

- позитивне середовище сприяє активному розвитку дитини, мотивує та допомагає засвоювати нові знання та навички;
- дитина краще адаптується та розвивається в атмосфері, де панує позитивна емоційна клімат, що сприяє впевненості та самовираженню;
- діти в позитивному середовищі формують позитивні стереотипи про дорослих та інших дітей, що сприяє становленню позитивного ставлення до навчання;

- комунікація в позитивному оточенні сприяє розвитку соціальних навичок, взаєморозуміння та співпраці з іншими дітьми;
- позитивне оточення сприяє формуванню позитивної самооцінки у дитини, розвиває віру в свої можливості та прагнення до самореалізації;
- у позитивному середовищі діти відчують свободу вираження своїх ідей та творчих задумів, що сприяє розвитку їх творчих здібностей.

Наочне та художнє оточення в дошкільному закладі виступає основним інструментом для формування особистості дитини, причому важливий акцент робиться на емоційно-розвивальний характер цього середовища. Відібраний наочний матеріал, художні ресурси та ігрове обладнання не лише стимулюють інтерес, але й сприяють вираженню емоцій та експресії дітей [4].

Підбір наочного матеріалу враховує не лише вікові особливості, але й емоційний досвід дитини, щоб забезпечити йому зрозумілість та доступність. Ігрове обладнання виступає як засіб для розвитку соціальних навичок, сприяє виявленню та вираженню емоцій у спільних активностях [3].

Вибір наочного матеріалу для занять з дошкільниками грає важливу роль у їхньому розвитку та навчанні. Такий матеріал повинен бути цікавим, доступним та відповідати віковим особливостям дітей.

Сприяння активній участі: вибір матеріалів, які стимулюють активність та участь дітей у процесі навчання, забезпечення можливості для дотикового вивчення та дослідницької діяльності.

Врахування вікових особливостей: врахування конкретного віку групи дошкільників при виборі матеріалів. Матеріали повинні відповідати рівню їхнього розвитку та інтересам.

Забезпечення різноманітності: використання різноманітних видів наочності, такі як кольорові малюнки, фотографії, відео, макети та іграшки, різноманітних занять, щоб залучити різні типи сприймання та інтелектуальні здібності.

Логічна структура та послідовність: використання матеріалів, які логічно побудовані та послідовні відносно педагогічної мети заняття, врахування можливості для поетапного вивчення та засвоєння матеріалу.

Адаптація до теми: вибір матеріалів, які відповідають темі заняття чи навчальному плану, спрямування матеріалів на розвиток конкретних навичок та знань, які планується вивчати.

Загалом, наочний матеріал повинен бути цікавим та відповідати основним цілям виховання та розвитку. Правильно підібраний матеріал допомагає в стимулюванні допитливості та розвитку різних аспектів особистості дитини.

У сфері музичного оточення аудіотека ретельно підбирається з метою надання максимального різноманіття музичних стилів, характерів та жанрів. Вона охоплює фольклорні, інструментальні та вокальні твори у виконанні як дитячих колективів, так і майстрів вокального мистецтва. Це сприяє розвитку емоційної сфери, розширенню музичного досвіду та сприяє позитивним емоційним враженням у дітей.

Розвиток емпатії. Педагоги мають надавати можливості дітям виражати свої емоції та вивчати емоційний досвід інших, розвиваючи в них емпатію та розуміння почуттів інших. Емпатія відіграє значущу роль в процесі розвитку дошкільників, оскільки сприяє їхньому загальному розвитку та соціальній адаптації:

- емпатія допомагає дітям розуміти та відчувати емоції інших, що є ключовим для побудови позитивних відносин з однолітками та дорослими;
- здатність відчувати емоції інших сприяє розвитку моральних якостей, таких як співчуття, допомога та турбота про соціальне довкілля;
- емпатія сприяє вдосконаленню комунікативних навичок, таких як слухання, сприйняття точки зору інших та вираження власних почуттів;
- здатність співчувати сприяє плавній соціальній адаптації до нових середовищ, допомагаючи дітям відчувати себе комфортно в групі;

- емпатія впливає на розвиток емоційного інтелекту, допомагаючи дітям розпізнавати, розуміти та ефективно управляти своїми та чужими емоціями;
- здатність ставитися на місце іншої дитини може сприяти зменшенню конфліктів та вирішенню проблем шляхом взаєморозуміння;
- емпатія сприяє створенню позитивного, дружелюбного середовища, де діти взаємодіють з повагою та розумінням [6; 7].

Мімічні та пантомімічні етюди в контексті соціально-емоційної освіти дошкільнят також відіграють важливу роль у формуванні їхнього емоційного і соціального розвитку. Ці етюди створюють можливість для дітей наочно уявити та виразити різні емоційні стани, такі як радість, подив, інтерес, гнів та інші, пов'язані з переживанням як тілесного, так і психічного задоволення чи невдоволення [26, с. 56].

Використання етюдів сприяє засвоєнню дітьми елементів виразних рухів, таких як міміка, жести, пози та хід, що в свою чергу розширює їхні комунікативні можливості. Ці заняття допомагають розвивати у дітей вміння ефективно висловлювати свої почуття та розуміти емоційний вираз інших.

Такі етюди стають важливим інструментом для формування соціально-емоційної компетентності, сприяючи розвитку емпатії, вмінню сприймати та розуміти емоції оточуючих. Вони роблять соціально-емоційну освіту більш доступною та захопливою для дошкільнят, сприяючи повноцінному розвитку їхньої особистості.

Методи нервово-м'язової релаксації, дихальні вправи та візуально-кінестетичні техніки належать до загальних методів релаксації, які грають не менш вагомую роль у соціально-емоційному розвитку дошкільнят в закладі дошкільньої освіти.

Ці психофізіологічні тренування допомагають зняти психоемоційне напруження, сприяють моделюванню позитивного настрою та принесенню радісних емоцій. Ці методи стимулюють та організовують психічну та фізичну

активність дітей, сприяючи рівновазі їхнього емоційного стану та загальному покращенню самопочуття [26, с. 89].

Використання емоційно-символічних методів базується на уявленні про те, що формування символів відображає прагнення психіки до розвитку та перетворення символів або зразків фантазії на конкретні виразні форми. Це може включати малювання, творення оповідань, віршів, ліплення та інші творчі заняття.

У педагогічній практиці закладів дошкільної освіти використовуються модифікації цих методів, такі як обговорення різних почуттів у групі дітей, використання дитячих малюнків для спонукання, а також малювання на задану тему як спрямоване творче вираження емоцій та думок, що може залишатися недомовленим у вербальному спілкуванні [10, с. 255].

Емоційний аутотренінг є ефективним методом формування соціально-емоційної компетентності у дошкільнят у закладах дошкільної освіти. Цей підхід включає в себе емоційну ідентифікацію дитини з різними персонажами через розповіді та історії, що дозволяє їй відкривати та розуміти власні емоційні образи.

Емоційний аутотренінг для дошкільників може бути спрощеним та ігровим способом вчити дітей розпізнавати та регулювати свої емоції.

1. Квітковий дихальний тренінг

- вихователь розповідає дитині, що вона – маленький садівник, а її дихання – це подих для квітів;

- просить дітей уявити, як вони вдихають свіже повітря, наповнюючи легені чарівним ароматом;

- вихователь повинен заохочувати дітей вдихати повітря носом, рахуючи до трьох, а потім повільно видихати через відкритий рот.

2. Розфарбовування емоцій

- вихователь малює обличчя з різними виразами (радість, гнів, сум, страх тощо) і просить дитину вибрати емоцію, яку вони відчувають, і розфарбувати відповідне обличчя;

- в процесі, треба розповідати про цю емоцію, обговорюючи, коли і чому вона може виникнути.

3. Емоційний браслет

- дітям дають кольоровий браслет, кожен колір може представляти певну емоцію (наприклад, червоний - гнів, жовтий - радість, синій - спокій);

- просять дитину вибрати браслет, який вони хочуть носити на день, щоб показати своє поточне емоційне становище [8; 10].

Важливо, щоб емоційний аутотренінг був доступним, цікавим та ігровим для дошкільників. Розвивайте ці навички через гру та допомагайте дітям зберігати позитивні стратегії регулювання емоцій у повсякденному житті.

В процесі емоційного аутотренінгу педагог використовує голос та вчинки персонажів для корекції та підтримки емоційного стану дитини. Наприклад, розповіді казок можуть стимулювати позитивні емоції та допомагати дитині виражати свої почуття.

Цей метод також може використовуватись для розвитку довільності та усвідомлення понять, таких як «господар своїх почуттів» та «сила волі». Ігри та завдання, спрямовані на програвання різних ситуацій, допомагають дітям управляти своїми емоціями та розвивати силу волі.

Індивідуальний підхід. Урахування індивідуальних особливостей кожної дитини допомагає ефективно підходити до її потреб та формувати соціально-емоційну компетентність. Індивідуальний підхід відіграє важливу роль у розвитку дошкільників завдяки низці важливих аспектів:

– дозволяє враховувати унікальність кожної дитини, її темп навчання, стиль сприйняття інформації та інші особисті аспекти;

– дозволяє адаптувати позитивне середовище, методи та прийоми до конкретних потреб кожної дитини, забезпечуючи оптимальні умови для її розвитку;

– допомагає виявити та розвивати індивідуальні здібності кожної дитини, сприяючи її повноцінному розвитку в конкретних областях;

– дозволяє оперативно реагувати на труднощі чи проблеми, з якими зіткнулася дитина, та розробляти індивідуалізовані стратегії розвитку та підтримки;

– спрямований на індивідуальні потреби та інтереси, може позитивно впливати на мотивацію дошкільників, роблячи середовище та довкілля цікавим і значущим для кожної дитини;

– сприяє формуванню навичок саморегуляції, ефективно взаємодіяти з власними емоціями та вирішувати завдання на основі власних можливостей;

– дозволяє створювати умови, в яких дитина може відчувати успіх, що сприяє формуванню позитивної самооцінки та віри в свої здібності [6; 7].

Індивідуальні корекційно-розвиваючі плани можуть бути розроблені спільно з психологом та медиками для дітей, у яких виявлені порушення у розвитку емоційної сфери (Додаток В). Це дозволяє адаптувати підхід до конкретних потреб кожної дитини для оптимального соціально-емоційного розвитку (Додаток Г) [10].

Надзвичайно важливою складовою розвивальної роботи є уважна організація режимних моментів, яка забезпечує комфорт для дитини. Це включає в себе не лише правильний розпорядок дня, а й урахування індивідуальних особливостей та потреб кожної дитини. Оптимізація рухової активності грає ключову роль у цьому процесі, враховуючи різноманітність фізкультурних вправ, спортивних ігор та рухливих ігор, які сприяють не лише фізичному, але й емоційному розвитку.

Значний акцент слід робити на відвідуванні кімнати психологічного розвантаження, яка стає простором для виведення емоційної напруги та сприяє переходу до здорової, життєрадісної діяльності та гри. Врахування різниці в психологічній атмосфері в родині кожної дитини є також важливим аспектом. Підтримка узгоджених принципів виховання як від вихователів, так і від батьків є вирішальною для успішної соціально-емоційної освіти дітей.

Ці умови створюють основу для успішного формування соціально-емоційної компетентності, сприяють розвитку дитячого емоційного і соціального інтелекту.

Висновки до розділу 2

Отже, педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності є визначальним чинником в розвитку особистості дитини.

Важливість створення позитивного та підтримуючого середовища у навчальних закладах та сім'ї надає дітям можливість зростати емоційно стійкими та соціально адаптованими особистостями.

Індивідуальний підхід, емпатія педагогів, використання інтерактивних методів та співпраця із сім'єю є ключовими елементами успішного соціально-емоційної освіти.

Використання сучасних методів та засобів навчання впливає на мотивацію дітей старшого дошкільного віку, емоційну сферу, тим самим, забезпечуючи гарні відносини в колективі та з вихователями.

Використання інтерактивних технологій в процесі навчання та виховання, сприяє залученню дітей в активну роботу. Що в свою чергу сприяє кращому засвоєнню нових знань, умінь та навичок, бо дитина є активним учасником, а не пасивним слухачем.

Батьки відіграють важливу роль, бо саме сім'я є першим інститутом виховання, де закладаються навички комунікації, способи вираження емоцій та почуттів тощо. Співпраця батьків та ЗДО дає максимально сприятливі умови соціально-емоційного розвитку дошкільників.

Комплексна робота батьків та закладу дошкільної освіти може заключатися в інформаційній роботі вихователів з батьками (про особливості віку, підготовку дітей до навчання в школі тощо), в участі батьків в процесі життєдіяльності дитячого садка (організація заходів, їх відвідування тощо), в організації нарад або батьківських зборів, на яких можна обговорити

особливості кожного вихованця з метою створення індивідуального підходу, що покращить результати навчального та виховного процесу.

Результативність цих умов проявляється в формуванні стійких моральних цінностей, розвитку емоційної інтелігентності та готовності дітей до конструктивного взаємодії в суспільстві. Такий підхід сприяє всебічному розвитку особистості, її самовизначенню та позитивному впливу на соціум. Таким чином, діти готуються до життя в змінному середовищі, легше адаптуються до нових умов (в нашому випадку - до навчання в школі), вміють першими проявляти увагу до однолітків тощо, все це впливає на успішність процесу адаптації та навчальні досягнення.

В другому розділі роботи описано результати проведеного дослідження, метою якого було визначення рівня соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Було використано 3 методики дослідження:

1. Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуєна Мінь Амена;
2. Проективна методика «Три бажання» Нгуєна Мінь Амена.;
3. Модифікована методика «емоційна ідентифікація»;

Отже, в результаті використання всіх методик, можна зробити такий висновок: соціально-емоційна компетентність вихованців Вінницької міської благодійної організації «Благодійний заклад – Центр естетичного виховання дітей», знаходиться на середньому рівні. Вихователям варто звернути увагу на розвиток сприйняття, розпізнавання емоцій та вмінні їх виражати. Також сприяти формуванню соціально-емоційної компетентності у дітей, які мають початковий рівень, вони відчують незначні або вагомні труднощі в контролі емоцій, їх розпізнаванні тощо, що певним чином впливає на їх соціалізацію, адаптацію, дружні відносини з однолітками.

ВИСНОВКИ

Соціально-емоційна компетентність дітей дошкільного віку є важливою частиною їхнього розвитку. Період дошкільного дитинства є найбільш чутливим періодом для формування основних навичок соціальної взаємодії та емоційної регуляції. Здатність дітей ефективно спілкуватися з іншими, розуміти та виражати свої емоції є важливими вміннями, які вони використовують упродовж усього життя.

В результаті виконання роботи, можна зробити висновок, що формування соціально-емоційної компетентності є однією із ключових у формуванні особистості дітей дошкільного віку.

Відповідно до теми та мети дослідження, було виконано такі **завдання**:

- з'ясували особливості формування соціально-емоційної компетентності дітей дошкільного віку;
- теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування соціально-емоційної компетентності в дітей старшого дошкільного віку;
- визначено рівень сформованості соціально-емоційної компетентності в дітей старшого дошкільного віку та педагогів;
- реалізовано та перевірено ефективність реалізації педагогічних умов формування соціально-емоційної компетентності.

Ключовою роллю педагогічної дії є створення позитивного та підтримуючого середовища, спрямованого на розвиток емоційної свідомості, соціальної взаємодії та стресостійкості. Програми соціально-емоційної освіти повинні надавати можливості для вираження та регулювання емоцій, а також сприяти розвитку емпатії та конструктивних форм міжособистісних відносин.

Сучасна освіта дошкільників вимагає системного підходу та уважного розгляду питань соціально-емоційної освіти. Педагогічні умови, створені в закладі дошкільної освіти, мають визначальне значення у формуванні стійкого фундаменту для соціально-емоційного розвитку малят.

Акцент слід робити на створенні позитивного та підтримуючого середовища, де кожна дитина може розкрити свій емоційний потенціал та розвивати соціальні навички. Важливо надавати можливості для взаємодії та

спілкування, сприяючи розвитку емпатії, співпраці та конструктивної взаємодії.

Педагогічна діяльність повинна бути орієнтованою на індивідуальні особливості кожного дитини, забезпечуючи гнучкість та адаптивність виховних підходів. Розвиток емоційної свідомості, навичок саморегуляції та стресостійкості стають важливими компонентами педагогічних стратегій.

Отже, педагогічні умови соціально-емоційної освіти дошкільників в закладі дошкільної освіти визначаються необхідністю створення оптимального середовища для повноцінного розвитку кожного малятка, сприяючи його емоційному благополуччю та соціальній гармонії.

Соціально-емоційна освіта в дошкільному віці визначається як ключовий елемент формування всебічно особистості, яка здатна взаємодіяти з оточуючим світом та вирішувати життєві завдання, керуючись емоційною різноманітністю та соціальною компетентністю.

Роль соціально-емоційної освіти визначається її впливом на комплексний розвиток особистості та формування соціальної компетентності.

Формування соціально-емоційної компетентності допомагає дітям розпізнавати, розуміти та ефективно управляти власними емоціями та емоціями оточуючих. Це формує емоційну стійкість та адаптивність.

Сприяє усвідомленню та внутрішньому прийняттю моральних принципів, виховання сумлінності та етичного сприйняття світу. Вчить спілкуванню, розв'язанню конфліктів, сприяє формуванню навичок емпатії та співпраці.

Допомагає дітям легше інтегруватися в соціум, розуміти та приймати соціальні ролі та норми.

Соціально-емоційна освіта сприяє створенню розвивального середовища, забезпеченню психологічному комфорту, теплій атмосфері та розвитку позитивного ставлення учнів початкової школи до навчання.

Усі ці аспекти спільно визначають роль соціально-емоційної освіти у формуванні збалансованої та всебічно розвиненої особистості, готової до взаємодії в сучасному суспільстві.

В другому розділі роботи описано результати проведеного дослідження, метою якого було визначення рівня соціально-емоційної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Було використано 3 методики дослідження:

1. Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуєна Мінь Амена;
2. Проективна методика «Три бажання» Нгуєна Мінь Амена;
3. Модифікована методика «емоційна ідентифікація».

Отже, в результаті використання всіх методик, можна зробити такий висновок: соціально-емоційна компетентність вихованців Вінницької міської благодійної організації «Благодійний заклад – Центр естетичного виховання дітей», знаходиться на середньому рівні. Вихователям варто звернути увагу на розвиток сприйняття, розпізнавання емоцій та вмінні їх виражати. Також сприяти формуванню соціально-емоційної компетентності у дітей, які мають початковий рівень, вони відчують незначні або вагомні труднощі в контролі емоцій, їх розпізнаванні тощо, що певним чином впливає на їх соціалізацію, адаптацію, дружні відносини з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти : Наказ від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. 308 с.
3. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використ. арт-технологій в освіті. Київ: Шкільний світ, 2007. 120 с.
4. Войтович О. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційної взаємодії вихователя з дітьми. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2020. № 3. С. 169–173.
5. Волік Н. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. 2022. № 2 (29). С. 162–169.
6. Готтман Д., Деклер Д. Емоційний інтелект в дітей /переклад з англійської Шиналь Х. Харків: Віват, 2023. 272 с.
7. Гоулман Д. Емоційний інтелект / переклад з англійської Гумецька С. В. Харків: Віват, 2023. 512 с.
8. Дерев'янка С.П. Актуалізація емоційного інтелекту в емоціогенних умовах. *Соціальна психологія*. 2008. № 1. С.96-104.
9. Дуткевич Т. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2012. 424 с.
10. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / Упоряд. І. В. Молодушкіна. — 2-ге вид. Харків: Вид. група «Основа», 2011. 208 с.
11. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р. № 2628-III: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

12. Зарицька В.В. Розвиток емоційного інтелекту в контексті компетентнісно спрямованої освіти. *Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: Ін-т сучасн. підр., 2011. 92 с.
13. Ісмаїлова Н. Способи формування соціально-емоційного розвитку у дітей дошкільного віку. Азербайджанський державний педагогічний університет. 2023. С. 176–181.
14. Клевака Л., Гришко О. Емоційний розвиток особистості як умова формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Педагогічний журнал.* 2013. № 4. С. 351–366.
15. Колтунович Т. А., Поліщук О. М. Особливості емоційного інтелекту у майбутніх вихователів. *Молодий вчений.* 2018. № 4 (56). С. 218-227.
16. Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи. *Розвиток емоційного інтелекту в контексті компетентнісно спрямованої освіти; Всеукр. наук.-практ. конф.* (28 квітня 2011 року). Київ: Ін-т сучасн. підр., 2011. 92 с.
17. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.
18. Коротенко В., Борсук К. Емоційні порушення в дітей , їх корекція та основні психокорекційні технології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2012. № 21. С. 389–391.
19. Крутій К. Л. Ключові компетенції дітей дошкільного віку як результат якісної освіти / К. Л. Крутій // *Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: збірник наукових праць. Матеріали V Міжнародних педагогічних читань.* Херсон, 2009. С.16-18.
20. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2016 № 7 С. 54-59.
21. Леонтян М. А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти/ М. А. Леонтян // *Наукові праці Чорноморського державного*

- університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія».
Миколаїв: Педагогіка. 2012. Вип. 176. С. 73-75
22. Лов'янова І. В., Шамне А. В. Віковий та індивідуальний підхід в умовах впровадження НІТН. *Міленіум*, 2005. URL: <https://doi.org/10.31812/0564/2260>.
23. Лящ О. П. Детермінанти та можливості формування емоційного інтелекту особистості. *Університет імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2020. Випуск 1(46). С. 210-216.
24. Максименко І. Г. Педагогічні умови організації комунікативно спрямованого навчання. *ІВІ*, 2002. URL: <https://doi.org/10.31812/123456789/5926>.
25. Манилюк Ю. Оптимальна модель педагогічної взаємодії у дитсадку. *Дошкільне виховання*. 2012 №8. С. 11-15.
26. Олішевська О. Виховання емоційної культури у дітей середнього дошкільного віку засобами ігрової діяльності. *Ізмаїльський державний гуманітарний університет*. 2023. 120 с.
27. Паламарчук О., Візнюк І. Родинно-сімейне виховання учнів початкових класів в контексті нової української школи. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 14(32). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-736-745](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-736-745).
28. Передерій О. Вплив сім'ї на соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2019. № 1 (64). С. 190–193.
29. Пермякова О. Сімейне виховання та соціальна адаптація дітей (приклад Франція). *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018. № 5 (91). С. 330–347.
30. Пісарєва О. Особливості взаємодії дитини-дошкільника з однолітками. *Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/4546/1/Документ_Microsoft_Office_Word.Pdf.

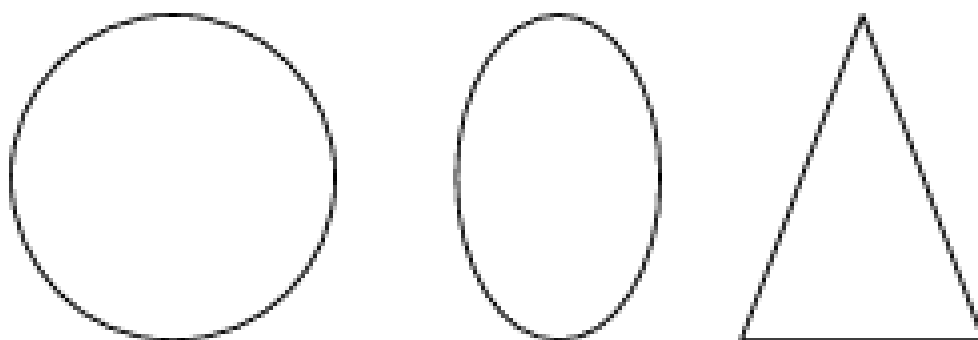
31. Ренке С.О. Теоретичні підходи до дослідження психологічної компетентності / С.О. Ренке // *Проблеми сучасної психології*. 2011. №13 С. 300-315.)
32. Терещенко Л., Карабаєва І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. 10, № 33. С. 214–234.
33. Трофаїла Н. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2014. № 1 (106). С. 155–158.
34. Трофаїла Н., Рогальська-Яблонська І. Розвиток когнітивної сфери та емоцій у дітей дошкільного віку. *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*. 2019. № 2. С. 7–11.
35. Упатова І. Інтерактивні методи навчання майбутніх учителів біології. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2020. Вип. 2. С. 409–417.
36. Bipath K., Oosthuizen C. The Dynamics of Parent-Teacher Relationships in the Socio-Emotional Development of Young Children. *Information Resources Management Association*. 2022. 583 p.
37. Collaborative for Academic Social and Emotional Learning. The 2013 CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs-Preschool and Elementary School Edition. Chicago, IL: CASEL. 2013.
38. McCabe P. C., Altamura M. Empirically valid strategies to improve social and emotional competence of preschool children. *Psychology in the schools*. 2011. P. 513-540. <https://doi.org/10.1002/pits.20570>
39. Mcleod S. Mary Ainsworth: strange situation experiment & attachment theory. *Child psychology and development*. 2023. URL: <https://www.simplypsychology.org/mary-ainsworth.html> .
40. Overview of the Gottman Method. Strengthening relationships. 2023. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-the-gottman-method-5191408>.

41. Wood E., Attfield J. Play, learning and the early childhood curriculum.
London: Paul Chapman, 2005. 248 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ
емоцій» Нгусна Мінъ Амена**

Додаток Б

Приклад карток для методики «Ідентифікація емоцій»

Додаток В

Орієнтовна тематика проведення занять

№ з/п	Тема заняття	Мета заняття	Час проведення
1	«Знайомство»	Познайомити дітей із дідусем Лісовичком, налаштувати їх на подальшу взаємодію	Вересень
2	«Стежинкою радості»	Розширити уявлення дітей про емоцію радості; продовжити формувати позитивні емоції за допомогою посмішки; спонукати дітей до вчинків, що дають радість	Вересень
3	«Посмішка нас зігріває»	Закріпити вміння дітей передавати емоцію радості; створити доброзичливу атмосферу в дитячому колективі; поповнювати активний словник	Жовтень
4	«Стежинкою суму»	Розширити уявлення дітей про емоцію суму	Жовтень
5	«Разом нам не буває сумно»	Звернути увагу дітей на те, що за допомогою слова можна змінити настрій іншої людини; закріпити вміння передавати емоцію суму	Листопад
6	«Острів Здивування»	Розвивати уявлення дітей; розширити знання дітей про емоцію здивування	Листопад

№ з/п	Тема заняття	Мета заняття	Час проведення
7	«Здивуємо все навколо нас»	Закріпити вміння передавати емоцію здивування; поповнювати активний словник словами для опису емоційного стану	Листопад
8	«Сходинок подолання страху»	Розширити уявлення дітей про емоцію страху; формувати вміння передавати емоцію страху; ознайомити зі способами позбавлення страху	Грудень
9	«Перемога над страхом»	Закріпити вміння передавати емоцію страху; коригувати боязнь темноти, висоти, замкнутого простору	Грудень
10	«Де живе злість»	Ознайомити дітей з емоціями злості, гніву; учити дітей аналізувати свої вчинки та нейтралізувати агресивність через гру	Січень
11	«Злючки»	Закріпити вміння передавати емоцію злості, уміння дітей порівнювати емоції на фотографії та картинці; поповнювати активний словник	Січень

№ з/п	Тема заняття	Мета заняття	Час проведення
12	«Подорож до країни Провина»	Ознайомити дітей із новими емоціями провини та сорому, їх графічними зображенням; учить дітей співвідносити вчинок і емоцію; формувати вміння зображувати ці емоції за допомогою міміки, жестів	Лютий
13	«Це не твоя провинна»	Закріпити вміння передавати емоції провини та сорому; поповнювати активний словник	Лютий
14	«Планета Заздрості»	Ознайомити дітей з емоцією заздрості; формувати вміння зображувати її за допомогою міміки, жестів	Лютий
15	«Заздрість — це добре чи погано?»	Закріпити вміння дітей передавати емоцію заздрості; продовжувати вчити співвідношення вчинків та емоцій	Березень
16	«Зустріч із почуттям образи»	Дати дітям уявлення про емоцію образи; познайомити з її графічним зображенням	Березень

№ з/п	Тема заняття	Мета заняття	Час проведення
17	«Я навчаюсь не ображатись»	Закріпити вміння пізнавати емоції за допомогою голосу, міміки, уміння адекватно оцінювати емоції оточуючих і реагувати на їх дії	Березень
18	«Королівство Почуттів»	Закріпити знання про емоції; розвивати вміння передавати свої почуття; розвивати інтерес до самого себе; підвищувати самооцінку	Квітень
19	«Чарівні маски»	Розширювати уявлення дітей про різні емоції; розвивати інтерес до самого себе; підвищувати самооцінку	Квітень
20	«Ми та наші емоції»	Закріпити вміння впізнавати емоції за голосом, мімікою, жестами, позою, уміння адекватно оцінювати емоції оточуючих; розвивати комунікативні навички	Квітень
21	«Ми та наші емоції» (продовження)	Закріпити отримані знання про емоції; розвивати вміння розуміти свої почуття; розвивати уяву, виразність мовлення і рухів	Травень

№ з/п	Тема заняття	Мета заняття	Час проведення
22	«Ми та наші емоції» (підсумкове)	Закріпити вміння упізнавати емоції за голосом, мімікою, жестами, позою, уміння адекватно оцінювати емоції оточуючих; розвивати комунікативні навички	Травень

Конспекти занять відповідно до орієнтовного плану

Початок подорожі

Діти беруться за руки і «ланцюжком» за дорослим заходять до кімнати, де звучить тиха музика. Вони зручно влаштовуються на стільчиках.

В и х о в а т е л ь. Діти, тихо... Не злякайте казки, вони тут заховались по кутках. Адже казки люблять ховатись у таких кімнатах, на те вони і казки. Заплющте оченята і прислухайтесь до музики. Що ви уявляєте? Ніхто не боїться? Не потрібно боятись, бо це дуже добра казкова

кімната. Її охороняє..., а хто саме — ви дізнаєтесь, зазирнувши у цю хатинку.

Діти зустрічаються з головним героєм занять Лісовичком Пихом, який супроводжуватиме їх упродовж подорожі.

Щасливої подорожі до країни Емоцій та яскравих переживань!

Заняття 1

Тема. Знайомство

Мета: познайомити дітей із Лісовичком Пихом; налаштувати їх на подальшу взаємодію.

Обладнання: іграшка Лісовичка, жолуді, каштани, шишки, різнокольорове сухе листя, аудіозапис звуків лісу, картонні шапочки у вигляді мухомора на кожну дитину, кольорові олівці, нерозфарбований малюнок Лісовичка.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Гра «Знайомство»

До дітей завітав Лісовичок Пих (іграшка). Він вітається та проводить бесіду про казкових лісових мешканців.

- Хто живе в лісі?
- Як вони одягаються?
- Що вони вміють робити?
- У яких казках зустрічаються?

Після бесіди діти одягають шапочки, перетворюючись на маленьких лісовиків, та подорожують «лісом» під музичний супровід.

Гра «Подорож в осінньому лісі»

В и х о в а т е л ь. У який ліс ми потрапили? Які тут ростуть дерева? Чому саме таке листя у нас під ногами? Назвіть, якого воно кольору та форми.

Діти беруть до рук листя та описують його.

Психогімнастика «Привітаємось по-різному»

Вихователь пропонує дітям привітати одне одного:

- за допомогою звертань «Здрастуй, я...»;
- за допомогою долоньок;
- утворивши тісне коло, притулившись плечима одне до одного.

Гра «Розкажи про себе»

Діти уявляють себе різними звірами, птахам, рослинами. Кожна дитина повинна розповісти про те, де вона мешкає, чим харчується, з ким товаришує, як би вона хотіла, щоб до неї ставилися люди.

Малювання «Лісовичок»

Діти підходять до «пеньочків» (столів), де лежать аркуші паперу з намальованим Лісовичком. Вихователь пропонує кожній дитині розфарбувати Лісовичка.

Підсумок

Діти по черзі показують свого Лісовичка та розповідають про те, де вони сьогодні побували, з ким познайомилися. Вихователь пропонує зустрітися з Лісовичком наступного разу.

Заняття 2

Тема. Стежинкою радості

Мета: розширити уявлення дітей про емоцію радості; продовжити формувати позитивні емоції за допомогою посмішки; спонукати дітей до вчинків, що дають радість.

Обладнання: м'які іграшки, малюнки з піктограмами, дзеркало, олівці, папір.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Гра «Острів Радості»

Вихователь пропонує дітям вирушити у подорож до острова, назву якого діти дізнаються згодом.

Під веселу музику (*на вибір вихователя*) діти виконують різноманітні рухи у колі, а потім обговорюють настрій кожного.

Після танцю Лісовичок Пих пропонує дітям підійти до столів та домалювати на заготовлених кружечках його радісне обличчя, а потім порівняти з піктограмою радості.

В и х о в а т е л ь. Як би ви назвали острів, який ми сьогодні відвідаємо? (*Відповіді дітей.*)

А тепер підійдіть до жителів цього острова та назвіть їх. (*Діти звертаються до іграшок.*) Навчіть своїх нових друзів посміхатися та говорити одне одному приємні слова, щоб у них завжди був гарний настрій.

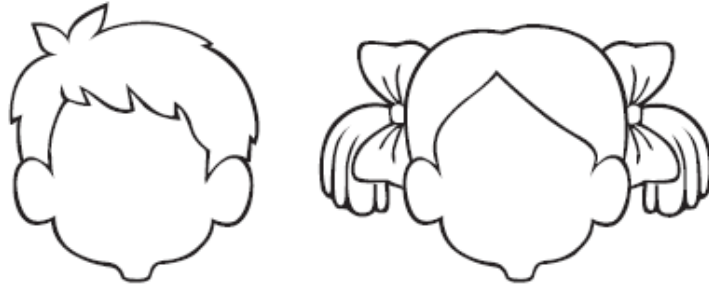
Вправа «Дзеркальний друг»

Вихователь передає по колу дзеркало, а діти повинні посміхнутися та сказати: «Добрий день, це я!» або: «Здрастуй, любий друже!»

Лісовичок Пих пропонує дітям скласти оповідання про те, коли у них буває гарний настрій: «Сьогодні вранці до нас заглянув сонячний зайчик...»

Малювання «Радісне обличчя»

Вихователь пропонує дітям розглянути малюнки з обличчями дівчаток та хлопчиків, за якими важко зрозуміти, який у них настрій. Діти, домальовуючи, перетворюють їх на веселих жителів острова, а потім кожна дитина з побажаннями дарує свої малюнки Лісовичкові.

Підсумок

Лісовичок Пих дякує дітям за те, що вони відвідали острів Радості, а на згадку запрошує до танцю «Якщо весело живеться, роби так!»